

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

**Преглед на
практиката на Съда**

2023

Януари — Юни

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Всеки, който желае да възпроизведе и/или преведе целия или част от този документ в печатен, онлайн или друг формат, следва да се свърже publishing@echr.coe.int за допълнителни инструкции.

Когато цитирате този документ, моля посочете източника „Преглед на практиката на Съда, януари — юни 2023 г.”

За актуализации на публикациите следете профила на Съда в Twitter на адрес https://twitter.com/ECHR_CEDH.

© Съвет на Европа/Европейски съд по правата на човека, 2023 г

Съдържание

КОМПЕТЕНТНОСТ И ДОПУСТИМОСТ.....	5
Юрисдикция на държавите (член 1).....	5
ДОПУСТИМОСТ (ЧЛЕНОВЕ 34 И 35)	7
Индивидуална жалба (член 34).....	7
Изчерпване на вътрешноправните средства за защита (член 35 §§ 1).....	10
Четиримесечен срок (член 35 § 1).....	13
Компетентност <i>ratione temporis</i> (член 35 §§ 3 буква а).....	17
Компетентност <i>ratione personae</i> (член 35 §§ 3 буква (а)).....	19
„ОСНОВНИ“ ПРАВА.....	20
ЗАБРАНА НА ИЗТЕЗАНИЯТА И НЕЧОВЕШКОТО ИЛИ УНИЗИТЕЛНО ОТНОШЕНИЕ И НАКАЗАНИЕ (ЧЛЕН 3).....	20
Позитивни задължения	20
ПРОЦЕСУАЛНИ ПРАВА.....	24
ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВ СЪДЕБЕН ПРОЦЕС В ГРАЖДАНСКОТО ПРОИЗВОДСТВО (ЧЛЕН 6 § 1).....	24
Достъп до съд.....	24
ДРУГИ ПРАВА И СВОБОДИ	26
ПРАВО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ, ЖИЛИЩЕТО И КОРЕСПОНДЕНЦИЯТА (ЧЛЕН 8)	26
Личен живот	26
Позитивни задължения	31
СВОБОДА НА ИЗРАЗЯВАНЕ (ЧЛЕН 10).....	36
Свобода на изразяване	36
СПРАВЕДЛИВО ОБЕЗЩЕТЕНИЕ (ЧЛЕН 41)	46
Неимуществени вреди	46
ЗАДЪЛЖИТЕЛНА СИЛА И ИЗПЪЛНЕНИЕ НА РЕШЕНИЯТА (ЧЛЕН 46)	48
Изпълнение на решенията.....	48
ДРУГИ РАЗПОРЕДБИ НА КОНВЕНЦИЯТА	50
Задължение за създаване на всички необходими условия (член 38).....	50
Компетентност на Съда (член 32)	51
Прекратяване на членството в Съвета на Европа (член 58)	55
МЕЖДУДЪРЖАВНИ ДЕЛА (ЧЛЕН 33).....	56
ПРАВИЛА НА СЪДА.....	61

Преглед на практиката на Съда

Настоящият преглед¹ съдържа подбора на юрисконсулта на най-интересните дела от 2023 г.

КОМПЕТЕНТНОСТ И ДОПУСТИМОСТ

Юрисдикция на държавите (член 1)

Решението по делото *Ukraine and the Netherlands v. Russia (Украйна и Нидерландия срещу Русия)*² се отнася до изключването от юрисдикцията на военни операции, проведени по време на активна фаза на военни действия.

В двете си междудържавни жалби украинското правителство твърди, че Русия е приложила административна практика, която е довела до множество нарушения на Конвенцията в районите на Източна Украйна под контрола на сепаратистите. Междудържавната жалба, подадена от правителството на Нидерландия, се отнася до свалянето на полет МН17. В своето решение голямата камера намира, че Русия е имала ефективен контрол над всички райони в ръцете на сепаратистите от 11 май 2014 г. и че оспорваните факти попадат в териториалната юрисдикция (*ratione loci*) на Русия по смисъла на член 1, с изключение на жалбата на украинското правителство относно бомбардировките и обстрела на райони извън контрола на сепаратистите. Въпросът дали последната жалба попада под юрисдикцията на Русия (власт и контрол на представител на държавата) е присъединен към разглеждането по същество. Голямата камера потвърждава своята компетентност по същество (*ratione materiae*) да разглежда жалби, свързани с въоръжени конфликти. Тя отхвърля допълнителните предварителни възражения на правителството ответник (твърдяната липса на „изискванията за истинска жалба“ (член 33), неизчерпване на вътрешноправните средства за защита и неспазване на шестмесечния срок) и обявява жалбата за допустима: по отношение на оплакванията на нидерландското правителство по материалноправните и процесуалните аспекти на членове 2, 3 и 13 във връзка със свалянето на полет МН17; както и оплакванията на украинското правителство относно твърдяна административна практика, противоречаща на членове 2 и 3, член 4 §§2 и членове 5, 8, 9 и 10 от Конвенцията и членове 1 и 2 от Протокол № 1, член 2 от Протокол № 4 и член 14 от Конвенцията, във връзка с членове 2 и 3, член 4

¹ Прегледът е изготвен от Дирекцията на юрисконсулта и не е задължителен за Съда. Тази предварителна версия ще бъде заменена от окончателната версия, обхващаща цялата 2023 г.

² *Украйна и Нидерландия срещу Русия* (решение) [ГК], № а 8019/16 и 2 други, приети на 30 ноември 2022 г. и връчени на 25 януари 2023 г. Вж. също член 35 §1 (Изчерпване на вътрешноправните средства за защита), член 35 §1 (Четиринадесет денен срок) и член 33 (Междудържавни дела) по-долу.

§§2 и членове 5, 9 и 10 от Конвенцията и член 1 и 2 от Протокол № 1³.

Решението на голямата камара заслужава внимание с това, че Съдът дава известна яснота по отношение на начина на тълкуване на изключването от кръга на неговата компетентност на „военни операции, проведени по време на активна фаза на военни действия“, в съответствие с принципа, изложен в делото *Грузия срещу Русия (II)*⁴.

Голямата камара се позова на решението си по делото *Грузия срещу Русия (II)* (цитирано по-горе), според което първият въпрос, който трябва да се разгледа по дела, отнасящи се до въоръжен конфликт, е дали жалбите се отнасят до „военни операции, проведени по време на активна фаза на военни действия“. По това дело на този въпрос е отговорено положително и в резултат на това жалбите по същество относно събития, свързани с „активната фаза на военните действия“, не попадат под „юрисдикцията“ на държавата - ответник за целите на член 1, като задължението за разследване на настъпилите смъртни случаи остава. В същото време в този случай е имало отделна, единствена, непрекъсната петдневна фаза на интензивни бойни действия. Поради това Съдът е бил в състояние да отдели оплакванията, които е определил като отнасящи се до „военни операции, проведени по време на активната фаза на военните действия“, в смисъл на „въоръжена конфронтация и бойни действия между вражески военни сили, стремящи се да установят контрол над даден район в условията на хаос“. Твърдените нападения, попадащи в обхвата на това изключение, обхващат „бомбардировки, обстрел и артилерийски огън“. В настоящото решение голямата камара пояснява, че решението по делото *Грузия срещу Русия (II)* не може да се разглежда като основание по член 1, което изключва изцяло от юрисдикцията на дадена държава на конкретен времеви етап на международен въоръжен конфликт: всъщност по това дело съдът е установил, че е налице юрисдикция по отношение на задържането и третирането на цивилни лица и военнопленници дори по време на „петдневната война“. Следователно дадена държава може да има екстериториална юрисдикция по отношение на жалби, свързани със събития, които са настъпили по време на активни военни действия. За разлика от горепосочения случай, по-голямата част от оплакванията по настоящото дело (с изключение на тези, свързани със свалянето на полет МН17 и артилерийските атаки), се отнасят до събития, несвързани с военни операции, които са се случили в рамките на зоната под сепаратистки контрол, и следователно те не могат да бъдат изключени от териториалната юрисдикция на Русия въз основа на това изключение.

Що се отнася до свалянето на полет МН17, което е станало в контекста на активни бойни действия между двете враждуващи сили, Съдът посочва,

³ Голямата камара обявява за недопустими следните оплаквания на украинското правителство: индивидуалните жалби относно твърдяното отвлечане на три групи деца и придружаващи ги възрастни (неизчерпване на вътрешноправните средства за защита); жалбите за административни практики в нарушение на член 11 (липса на достатъчно *prima facie* доказателства за повтаряемост на действията) и на член 3 от Протокол № 1 (президентските избори са извън обхвата на тази разпоредба).

⁴ *Грузия срещу Русия (II)* [ГК], № 38263/08, 21 януари 2021 г.

че би било напълно некоректно да се позовава на какъвто и да е „контекст на хаос“ в това отношение. Той отбелязва изключителната и усърдна работа на международния съвместен екип за разследване (СЕР), който е успял да пробие „мъглата на войната“ и да изясни конкретните обстоятелства на този инцидент. Освен това Съдът уточнява, че хаосът, който може да съществува на място, където голям брой настъпващи сили се опитват да поемат контрол над територия под прикритието на артилерийски огън, не е неизбежен в контекста на използването на ракети земя-въздух, които се използват за атакуване на конкретни цели във въздуха. Освен това няма доказателства за борба за установяване на контрол в районите, пряко свързани с мястото на изстрелване на ракетата или мястото на удара, тъй като и двата района са били под сепаратистки контрол и следователно в рамките на териториалната юрисдикция на Русия. Следователно юрисдикцията на Русия по отношение на този инцидент не може да бъде изключена въз основа на изключението за „активна фаза на военни действия“.

Що се отнася до жалбата на украинското правителство относно бомбардировките и обстрела, жертвите са били извън районите, контролирани от сепаратистите, и тези жалби са изключени от териториална юрисдикция на Русия. Голямата камера присъединява към спора по същество въпроса дали тази жалба е била изключена и от персоналната юрисдикция на Русия (поради властта или контрола на представител на държавата) по силата на посоченото по-горе изключение, установено в делото *Грузия срещу Русия (II)*.

ДОПУСТИМОСТ (ЧЛЕНОВЕ 34 И 35)

Индивидуална жалба (член 34)

Решението по делото *Grosam v. the Czech Republic* (*Grosam* срещу Чешката република)⁵ се отнася до разграничението между оплакване и вторични аргументи, и последващото разграничаване на възможността на Съда да преквалифицира оплакване.

Дисциплинарната камера на Върховния административен съд е признала жалбоподателя за виновен в неправомерно поведение и му е наложила глоба.

В жалбата си до Съда той се оплаква на основание член 6 §§1 от липсата на справедливост на дисциплинарното производство. Той се оплаква също така, съгласно член 2 от Протокол № 7, че вътрешното право изключва обжалването на решенията на дисциплинарна камера на Върховния административен съд. След като правителството-ответник е било уведомено за делото, камера на Съда служебно е поканил страните да представят допълнителни становища по член 6 §§1 относно това дали предвид състава си дисциплинарната камера отговаря на изискванията за „съд, създаден в съответствие със закона“ по смисъла на тази разпоредба. В становището си

⁵ *Grosam срещу Чешката република* [ГК], № 19750/13, 1 юни 2023 г. Вж. също в член 32 (Компетентност на Съда) по-долу.

от 5 ноември 2015 г. жалбоподателят твърди, че това не е така. В решението си камарата на Съда преквалифицира оплакването по член 2 от Протокол № 7 като такова, което следва да се разгледа по член 6 §§1, и установява нарушение на тази разпоредба: дисциплинарният състав не отговаря на изискванията за независим и безпристрастен съд и освен това не е необходимо да се разглежда допустимостта/основателността на останалите оплаквания по член 6 §§1 (справедливост на дисциплинарното производство).

Голямата камера не се съгласява, като намира, че доводите на жалбоподателя по член 2 от Протокол № 7 не могат да се тълкуват като повдигане на оплакване, че дисциплинарният състав не е бил независим и безпристрастен съд по смисъла на член 6 §§1. Жалбоподателят не е повдигнал такова оплакване във формуляра си за жалба, а едва впоследствие в становището си до камарата, след като тя е уведомила за жалбата правителството ответник. Поради това голямата камера намира това ново оплакване за недопустимо, като се има предвид, че то е подадено повече от шест месеца след приключването на дисциплинарното производство срещу жалбоподателя (през 2012 г.). Като преминава към разглеждане на останалите оплаквания в рамките на препратеното дело, голямата камера отхвърля оплакванията по член 6 §§1 (справедливост на дисциплинарното производство) като явно необосновани и след като се съгласява с камарата, че член 6 §§1 е приложим в гражданския си , но не и в наказателния си аспект, голямата камера отхвърля като несъвместима *ratione materiae* с разпоредбите на Конвенцията жалбата по член 2 от Протокол № 7 (понятието „престъпление“, използвано в тази разпоредба, съответства на понятието „наказателно обвинение“ по член 6 §§1).

Решението на голямата камера заслужава внимание, тъй като Съдът, като господар на правната квалификация, която трябва да се даде на фактите по делото, потвърждава и изяснява границите на правомощието си да преквалифицира оплакванията на жалбоподателя и по този начин гарантира, че обхватът на делото не се разширява извън оплакванията, съдържащи се в жалбата.

Съдът отново изтъква, че може да основе решението си само на фактите, „предмет на оплакване“, които следва да се разглеждат в светлината на правните аргументи, които ги подкрепят, и обратно, като тези два елемента на жалбата са взаимосвързани (*Radomilja и други срещу Хърватия*⁶). Като се опира на подхода си в контекста на изчерпването на вътрешноправните средства за защита, Съдът подчертава, че не е достатъчно нарушението на Конвенцията да е „очевидно“ от фактите по делото или от твърденията на жалбоподателя. Вместо това жалбоподателите е трябвало да подадат оплакване, че определено действие или бездействие е довело до нарушение на правата, предвидени в Конвенцията или протоколите към нея, по начин, който не бива да оставя Съда да преценява дали определено

⁶ *Radomilja и други срещу Хърватия* [ГК], № а 37685/10 и 22768/12, 20 март 2018 г.

оплакване е било повдигнато или не (*Farzaliyev срещу Азербайджан*⁷). Позовавайки се на подобна позиция на Международния съд на ООН (ICJ — сравни решенията по делата *Ядрени опити (Австралия срещу Франция)*⁸ и *Спор за статута и ползването на водите на река Силала (Чили срещу Боливия)*⁹), Съдът подчертава, че няма право да действа вместо жалбоподателя и да формулира нови оплаквания само въз основа на изложените аргументи и факти. Позовавайки се отново на решението на Международния съд по делото за *ядрените опити*, Съдът пояснява, че е необходимо да се прави разлика между оплаквания (т.е. аргументи, сочещи причината или факта, съставляващи твърдените нарушения на Конвенцията) и последващи аргументи.

Въз основа на това Съдът разглежда въпроса дали оплакването на жалбоподателя по член 2 от Протокол № 7, както е формулирано в жалбата му, може да бъде разгледано по член 6 §1 (като оплакване за независим и безпристрастен съд), както е направила камарата, след като го е преквалифицирала, за да попадне в обхвата на тази разпоредба. В жалбата си жалбоподателят не твърди, че включването в състава на дисциплинарната камара на членове, които не са професионални съдии, е довело до нарушение на член 2 от Протокол № 7. Той по-скоро твърди, че този орган не може да се счита за „висшестоящ съд“ по смисъла на член 2 от тази разпоредба, тъй като неговите непрофесионални членове не са подчинени на същите изисквания за експертни познания и независимост като съдиите. Следователно този аргумент е имал за цел единствено да избегне прилагането на изключението, предвидено в член 2 §2 от Протокол № 7, според което правото на обжалване не се прилага, когато обвиняемият е бил съден на първа инстанция от най-висшата съдебна инстанция. Освен това жалбоподателят подчертава, че съставът на дисциплинарната камара е нетипичен за висшите съдебни институции в Чешката република, които обикновено не включват непрофесионални съдебни заседатели (тяхното участие е обичайно в някои първоинстанционни съдилища). Накратко, той не твърди, че дисциплинарната камара не е „съд“, а само че не е „най-висшия съд“.

Според Съда това е вторичен аргумент в подкрепа на оплакването, който не може да бъде приравнен на оплакване: в действителност жалбоподателят не е твърдял, че съставът на дисциплинарната камара е причина или факт, съставляващ нарушение на член 2 от Протокол № 7. Следователно аргументът му не може да се тълкува като повдигане на оплакване, че дисциплинарната камара не е независим и безпристрастен съд по смисъла на член 6 §§ 1. Ако жалбоподателят е искал на този етап да се оплаче от нарушение на тези гаранции, посочени в член 6 § 1, той е трябвало да го посочи във формуляра на жалбата си по ясен начин, още повече че

⁷ *Farzaliyev срещу Азербайджан*, № 29620/07, 28 май 2020 г.

⁸ *Ядрени опити (Австралия срещу Франция)*, решение от 20 декември 1974 г., Доклади на МС от 1974 г., стр. 253.

⁹ *Спор за статута и използването на водите на река Силала (Чили срещу Боливия)*, решение на МС от 1 декември 2022 г.

приложното поле на член 6 е много широко и жалбите по тази разпоредба трябва да съдържат всички параметри, необходими на Съда да определи въпроса, който ще бъде призован да разгледа (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá срещу Португалия*¹⁰). Въпреки че жалбоподателят е формулирал такова оплакване в своето становище пред камарата, това е било ново оплакване: тъй като то се е отнасяло до отделни изисквания, произтичащи от член 6 §1, следователно не е могло да се разглежда като отнасящо се до конкретен аспект на първоначалното му оплакване по член 2 от Протокол № 7.

Съответно, като е повдигнал въпрос относно спазването на изискването за „съд, създаден със закон“ по член 6 §§1, камарата е разширила служебно обхвата на делото извън първоначално отнесеното от жалбоподателя в жалбата му. По този начин тя е превишила правомощията, предоставени на Съда от членове 32 и 34 от Конвенцията.

Изчерпване на вътрешноправните средства за защита (член 35 §§ 1)

Решението по делото *FU QUAN, s.r.o. срещу Чешката република*¹¹ се отнася до това, че националните съдилища не са приложили принципа, според който страните в процеса не са длъжни да доказват в съда наличието и действието на правните норми, с изключение на правните обичаи и чуждото право (*jura novit curia*).

Имуществото на дружеството жалбоподател (предимно стоки) е било запорирано по време на наказателно производство срещу управляващия директор и друг член на дружеството. След оправдаването им дружеството предявява граждански иск за причинените от държавата вреди. Искът е отхвърлен поради липса на процесуална легитимация, тъй като дружеството не е било страна в разглежданото наказателно производство. Дружеството подава жалба до Съда на основание член 6 §§1 и член 1 от Протокол № 1. Камарата счита, че съдилищата, прилагайки принципа *jura novit curia*, са били длъжни да подведат фактите по делото под съответните разпоредби на вътрешното право, за да разгледат иска по същество: ясно е, че дружеството е претендирало обезщетение заради обезценяването на стоките си. Поради това камарата отхвърля предварителното възражение на правителството (изчерпване на вътрешноправните средства за защита) и установява нарушение на член 1 от Протокол № 1 предвид неоправданото продължително задържане на имуществото. Камарата също така решава, че не е необходимо да се произнася отделно по оплакването по член 6 §§1 относно твърдения отказ на достъп до съд в резултат на формалистично и ограничително тълкуване на националното право от страна на националните съдилища.

Голямата камера обаче приема, че оплакването по член 6 §§1 е

¹⁰ *Ramos Nunes de Carvalho e Sá срещу Португалия* [ГК], № 55391/13 и 2 други, §104, 6 ноември 2018 г.

¹¹ *FU QUAN, s.r.o. срещу Чешката република* [ГК], № 24827/14, 1 юни 2023 г. Вж. също член 6 §1 (Право на справедлив съдебен процес в гражданското производство — Достъп до съд) и раздел „Правила на Съда“ по-долу.

основното оплакване на дружеството жалбоподател и го отхвърля като явно необосновано. Освен това, след като установява обхвата на оплакванията по член I от Протокол № 1, голямата камера отбелязва, че камерата е разгледала само едно от повдигнатите оплаквания, въпреки че те са били общо три. Като взема предвид констатациите си относно оплакването за достъп до съд, голямата камера отхвърля две от тези оплаквания поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита: дружеството жалбоподател не се е възползвало надлежно от възможността да получи обезщетение за неоправданото забавяне при отмяната на заповедта за изземване на имуществото му и за твърдяното бездействие на властите да се погрижат за него. Що се отнася до третото оплакване (вреди, нанесени на имуществото вследствие на необоснованото обвинение и задържане на управителя и другия член на дружеството), подобна претенция за обезщетение не е имала достатъчно основание във вътрешното право. Поради това, тъй като гаранциите на член I от Протокол № 1 са неприложими, голямата камера отхвърля това оплакване като несъвместима *ratione materiae* с разпоредбите на Конвенцията.

Решението на голямата камера следва да се отбележи с това, че Съдът потвърждава положението, че възможността на съдилищата да прилагат принципа *jura novit curia* няма отношение към задължението на жалбоподателите да изчерпят вътрешноправните средства за защита съгласно член 35 §1.

Що се отнася до оплакванията по член I от Протокол № 1, голямата камера повтаря следните принципи, установени в нейната практика в контекста на изчерпването на вътрешноправните средства за защита. Дори в онези юрисдикции, в които националните съдилища по граждански дела са имали възможност или дори са били длъжни да разглеждат делото служебно (т.е. да прилагат принципа *jura novit curia*), жалбоподателите не са били лишени от правото да повдигат пред тях оплакване, което евентуално възнамеряват да подадат впоследствие пред Съда (*Kandarakis срещу Гърция*¹²), като се разбира, че за целите на изчерпването на вътрешноправните средства за защита Съдът трябва да вземе предвид не само фактите, но и правните аргументи, представени пред съда на страната (*Radomilja и други срещу Хърватия*¹³). По същия начин не е достатъчно нарушението на Конвенцията да е „очевидно“ от фактите по делото или от изявленията на жалбоподателя: по-скоро той или тя трябва действително да се оплаче (изрично или по същество) от такова нарушение по начин, който не оставя съмнение, че същото оплакване, впоследствие представено пред Съда, действително е било повдигнато на национално равнище (*Farzaliyev срещу Азербайджан*¹⁴). Голямата камера счита, че това очевидно не може да се каже, че е ситуацията в разглеждания случай.

¹² *Kandarakis срещу Гърция*, № 48345/12 и 2 други, §77, 11 юни 2020 г.

¹³ *Radomilja и други срещу Хърватия* [ГК], № 37685/10 и 22768/12, §117, 20 март 2018 г.

¹⁴ *Farzaliyev срещу Азербайджан*, № 29620/07, §55, 28 май 2020 г.

Решението по делото *Украйна и Нидерландия срещу Русия*¹⁵ се отнася, наред с другото, до ефективността на вътрешноправните средства за защита в контекста на свалянето на полет МН17.

В своето решение голямата камера, наред с другото, отхвърля предварителното възражение на правителството-ответник относно неизчерпването на вътрешноправните средства за защита и обявява за допустими жалбите на правителството на Нидерландия по материалните и процесуалните аспекти на членове 2, 3 и 13 във връзка със свалянето на полет МН17.

Решението на голямата камера заслужава да се отбележи с това, че Съдът разглежда ефективността на вътрешноправните средства за защита, като взема предвид важното политическо измерение на делото.

Съдът изтъква отново, че изискването за изчерпване на средствата се прилага към междудържавни жалби, в които се съобщава за нарушения, за които се твърди, че са извършени от физически лица (*Украйна срещу Русия (относно Крим)*)¹⁶). Когато оценява ефективността на вътрешноправните средства за защита в този контекст, Съдът взема предвид наличието на спор относно основните факти. Например, що се отнася до отвлечането и прехвърлянето в Русия на трите групи деца, за които твърди украинското правителство, руските разследващи органи не са оспорили основните факти (а именно преминаването на границата), а само насилствения характер на прехвърлянето. Поради това Съдът стига до заключението, че украинското правителство е трябвало да предостави на руските органи възможност да разследват тези твърдения и събраните от тях доказателства, по-специално в контекста на съдебно обжалване. За разлика от това, що се отнася до свалянето на полет МН17, това оплакване е било последователно посрещано от правителството-ответник с общо отричане на всякакво участие. В последния контекст Съдът подчертава и политическото измерение на делото, като не е убеден в ефективността на вътрешноправните средства за защита в случай, в който представители на държавата са замесени в извършването на престъпление, особено на такова, осъдено от Съвета за сигурност на ООН. В тази връзка Съдът се позовава на констатацията си за нарушение на процесуалния аспект на член 2 по делото *Carter срещу Русия*¹⁷, което се отнася до отравянето на руски дисидент в чужбина от представител на държавата, придобило широк отзвук. В конкретния случай Съдът посочва формалния пропуск на руските власти да започнат разследване на твърдението, че руски граждани са участвали в свалянето на полет МН17. Всъщност руските органи са били многократно сезирани от роднини на жертвите и са разполагали с предостатъчно правни възможности да започнат такова разследване, дори и при липса на изрична жалба.

¹⁵ *Украйна и Нидерландия срещу Русия* (решение) [ГК], № 8019/16 и 2 други, приети на 30 ноември 2022 г. и връчени на 25 януари 2023 г. Вж. също член 1 (Юрисдикция на държавите) по-горе, както и член 35 §1 (Четиримесечен срок) и член 33 (Междудържавни дела) по-долу.

¹⁶ *Украйна/Русия (относно Крим)* (реш.) [ГК], № 20958/14 и 38334/18, 16 декември 2020 г.

¹⁷ *Carter срещу Русия*, № 20914/07, 21 септември 2021 г.

Четиримесечен срок (член 35 §1)

Решението по делото *Украйна и Нидерландия срещу Русия*¹⁸ се отнася, наред с другото и до значението на не-националните правни средства за защита по междудържавно дело за целите на правилото за шестмесечния срок.

Междудържавната жалба, подадена от правителството на Нидерландия, се отнася до свалянето на полет МН17. В решението си голямата камера, наред с другото, отхвърля предварителното възражение на правителството - ответник относно неспазването на шестмесечния срок и обявява за допустими жалбите на нидерландското правителство по материалноправните и процесуалните аспекти на членове 2, 3 и 13 във връзка със свалянето на полет МН17.

Решението на голямата камера заслужава да се отбележи с това, че Съдът изяснява, в новия и изключителен контекст на това оплакване, как следва да бъде пренесено взаимодействието между правилото за шестмесечния срок и изчерпването на „националните“ средства за защита, залегнало в член 35 §1, върху потенциалните средства за защита извън държавата - ответник или към начини, които самите държави биха желали да търсят на международно ниво, преди да заведат междудържавно дело в този Съд, особено когато от самото начало няма яснота относно обстоятелствата на твърдяното нарушение на Конвенцията и държавата, за която се твърди, че е отговорна за него.

Тъй като в Русия не е имало ефективно средство за защита, достъпно за роднините на жертвите на полет МН17, нормалният начален момент за отброяване на шестмесечния срок би била датата на самия инцидент (17 юли 2014 г.). Съдът обаче подчертава новия фактически характер на настоящия случай: първо, държавата, за която се твърди, че е отговорна за нарушение на Конвенцията, не могла да бъде идентифицирана и очевидна от датата на самото оспорвано събитие (предвид липсата на яснота относно самоличността на извършителите, използваното оръжие и степента на контрол на която и да е държава върху съответния район, както и отричането от страна на Русия на каквото и да е участие); второ, наказателното разследване, проведено от нидерландските органи с помощта на международен съвместен екип за разследване (JIT), не може да се разглежда като „вътрешноправно“ средство за защита по отношение на жалбите, подадени срещу Русия. Поради това Съдът разглежда значението на въпросното разследване, както и на използваните правна средства за защита съгласно международното право, за целите на спазването на шестмесечния срок в междудържавен контекст и при изключителните обстоятелства по настоящото дело. Съдът взема предвид по-специално интересите на правосъдието и целите на член 35 §1. От една страна, тази разпоредба не

¹⁸ *Украйна и Нидерландия срещу Русия* (решение) [ГК], № 8019/16 и 2 други, приети на 30 ноември 2022 г. и връчени на 25 януари 2023 г. Вж. също член 1 (Юрисдикция на държавите) и член 35 §1 (Изчерпване на вътрешноправните средства за защита) по-горе, както и член 33 (Междудържавни дела) по-долу.

може да се тълкува по начин, който да изисква от държавата - жалбоподател да сезира Съда с жалбата си, преди да се е убедила в разумна степен, че е налице предполагаемото нарушение на Конвенцията от друга държава и преди тази държава да е идентифицирана с достатъчна сигурност. От друга страна, наистина би било несправедливо и в противоречие с целта на член 35 §1, ако ефектът от разумното изчакване на съответните констатации от едно независимо, бързо и ефективно наказателно разследване, така че да се подпомогне Съдът в преценката относно оплакванията, в крайна сметка доведе до просрочване на жалбата. Предвид това, Съдът стига до заключението, че би било неестествено да се пренебрегнат следствените действия, предприети в Нидерландия и в контекста на Международния съвместен екип за разследване (ЖТ), които именно са позволили да се изяснят релевантните факти, още повече че в държавата - ответник не е било предприето никакво разследване. Освен това, тъй като тези действия са били извършени своевременно, регулярно и с необходимото старание, не може да се твърди, че е имало забавяне при сезирането на Съда, което би затруднило установяването на съответните факти и би направило почти невъзможно справедливото разглеждане на твърденията. С други думи, целта на срока по член 35 §1 не е била засегната от подаването на жалбата около шест години след свалянето на самолета.

Освен това Съдът признава значението на правните средства за защита съгласно международното право в междудържавен спор, особено когато твърдението е, че самата държава, на най-високо управленско ниво, носи отговорност. Въпреки че такива средства за защита не са споменати в член 35 §1 и в резултат на това изтичането на срока по този член не е свързано с тяхното упражняване, Съдът вече е приел, че при някои обстоятелства е уместно да се вземат предвид такива средства за защита, като се преценява дали е изпълнено задължението за полагане на дължимата грижа от страна на жалбоподателите (*Varnava и други срещу Турция*¹⁹). Следователно, легитимно е било правителството на Нидерландия да проучи възможността за преговори с Русия, които са приключили през 2020 г. В обобщение, с оглед на изключителните обстоятелства по делото оплакванията са били направени навреме.

Съдът също така потвърди, че за разлика от изискването за изчерпване на вътрешноправните средства за защита, шестмесечният срок е бил приложим към твърденията за административните практики.

Решението по делото *Orhan срещу Турция*²⁰ се отнася до определянето на приложимия срок (шест или четири месеца) в съответствие с член 8 §§3 от Протокол № 15.

Срокът за подаване на жалби, предвиден в член 35 §1 от Конвенцията, който беше шест месеца, е намален на четири месеца съгласно член 4 от Протокол № 15. Съгласно член 8 §§3 от този протокол новият срок влиза в

¹⁹ *Varnava и други срещу Турция* [ГК], № 16064/90 и 8 други, § 170, ЕСПЧ 2009 г.

²⁰ *Orhan срещу Турция* (реш.), № 38358/22, постановено на 6 декември 2022 г. и обявено на 19 януари 2023 г.

сила на 1 февруари 2022 г.²¹ Съгласно тази разпоредба новият срок не се прилага за жалби, по които окончателното решение по смисъла на член 35 §1 „е взето“ преди датата на влизането му в сила.

На 18 юли 2022 г. жалбоподателят, който е осъден на доживотен затвор, подава жалба до Съда, в която повдига няколко оплаквания по членове 5, 6, 13 и 14 от Конвенцията. Окончателното вътрешноправно решение в процеса по изчерпване на средствата за защита е прието от Конституционния съд на 19 януари 2022 г., т.е. преди датата, на която е влязъл в сила новият срок, установен с Протокол № 15. То обаче е съобщено на жалбоподателя след тази дата, на 25 февруари 2022 г.

Съдът започва с определянето на това кой срок за подаване на заявление — предишният шестмесечен срок или новият четиримесечен срок — е приложим в настоящия случай. Той счита, че шестмесечният срок е бил приложим, тъй като е бил в сила на 19 януари 2022 г., датата, на която е било постановено окончателното вътрешноправно решение. Съответният срок е започнал да тече на следващия ден след уведомяването за решението, т.е. на 26 февруари 2022 г. (*dies a quo* – бел. ред. деня, от който започва да тече срокът), и е приключил на 25 август 2022 г. (*dies ad quem* – бел. ред. деня, в който изтича срокът). Тъй като жалбата е била подадена на 18 юли 2022 г., Съдът заключава, че срокът за подаване на жалба по член 35 §1 е бил спасен. Въпреки това Съдът обявява жалбата за недопустима на други основания.

Решението заслужава да се отбележи с това, че Съдът разглежда ситуация, при която окончателното вътрешноправно решение е постановено преди датата на влизане в сила на новия срок, установен с Протокол № 15 (1 февруари 2022 г.), но е било съобщено след тази дата. В това отношение Съдът уточнява, че приложимият срок за подаване на жалба — предишният шестмесечен срок или новият четиримесечен срок — следва да се определи въз основа на датата, на която е било прието окончателното вътрешноправно решение, а не на датата, на която засегнатото лице е било уведомено за него. С други думи, фактът, че последната дата е след влизането в сила на новия срок, не влияе върху определянето на приложимия срок.

Съдът посочва като обща забележка, че шестмесечният срок следва да се прилага за жалби, по отношение на които окончателното вътрешноправно решение по смисъла на член 35 §1 е било постановено преди 1 февруари 2022 г., независимо от това кога е било съобщено на засегнатото лице, т.е. дори когато датата на съобщението е била след 31 януари 2022 г. Новият четиримесечен срок следва да се прилага за жалби, по отношение на които окончателното вътрешноправно решение е било взето след 31 януари 2022 г.

В разглеждания случай въпросът относно определянето на приложимия срок е възникнал, тъй като съгласно постоянната практика на Съда срокът за подаване на жалба започва да тече не от датата на приемане на решението за изчерпване на вътрешноправните средства за защита, а от датата, на която засегнатото лице е уведомено за него (когато това е

---

²¹ По-конкретно, при изтичане на преходния период от шест месеца след датата на влизане в сила на Протокол №15. Протокол №15 влезе в сила на 1 август 2021 г.

предвидено във вътрешното право) или е окончателно решено (*Papachelas срещу Гърция*²²). Това е така, въпреки че английският текст на член 35 §§1 — подобно на член 8 §§3 от Протокол №15 — посочва датата, на която решението „е взето“, като началния момент на съответния период. В това отношение Съдът обяснява, че практиката, следвана по отношение на началния момент на срока за подаване на жалба, не е релевантна за въпроса, повдигнат по разглежданото дело, и счита, че обикновеното значение на думите трябва да има предимство при определянето на това кой срок е приложим, поради следните причини.

Първо, определянето на приложимия срок — четири или шест месеца — е очевидно отделен въпрос от определянето на датата, от която започва да тече съответният срок.

На второ място, член 35 §§1 и член 8 §§3 от Протокол №15 са преследвали различни цели: първият съдържа общи процедурни и юрисдикционни правила, докато вторият определя преходен период след влизането в сила на Протокол №15.

Трето, при определянето на началния момент на срока за подаване на жалба Съдът се е ръководил от необходимостта да се запази ефективността на правото на индивидуална жалба по начин, съвместим с предмета и целта на Конвенцията. Срокът за подаване на жалби е имал за цел не само да създаде правна сигурност, но и да предостави на потенциалния жалбоподател време да обмисли дали да подаде жалба и ако го направи, да вземе решение относно конкретните оплаквания и аргументи, които да бъдат повдигнати (*Worm срещу Австрия*²³). Освен това срокът за обжалване може да започне да тече едва от датата, на която жалбоподателят е бил в състояние да действа ефективно. В противен случай властите биха могли значително да съкратят срока за подаване на жалба или дори да лишат жалбоподателя от възможността да подаде валидна жалба до Съда, като забавят уведомяването за своите решения. Тези съображения натежават в полза на това за начален момент да се приеме датата на уведомяване или датата, на която жалбоподателят е имал възможност действително да се запознае със съдържанието на окончателното решение (дата на финализиране). Освен това този подход е в съответствие с практиката на Съда относно достъпа до съд за целите на член 6 от Конвенцията (*Miragall Escolano и други срещу Испания*²⁴). Въпреки това, никакви съображения от този вид, изискващи Съдът да се отклони от обичайното значение на думите, не са възникнали, когато се е стигнало до определяне на приложимия срок съгласно член 8 §3 от Протокол №15. Четвърто, прилагането на срока, който е бил в сила към момента на съобщаване на окончателното вътрешноправно решение, а не на този, който е бил в сила към момента на вземане на решението, би било в противоречие със самите цели, посочени по-горе, и би имало неблагоприятни последици за жалбоподателя по това дело, който е имал право да очаква, ако е необходимо, след като е потърсил подходящ съвет, че разполага с шест

²² *Papachelas срещу Гърция* [ГК], № 31423/96, ЕСПЧ 1999-II.

²³ *Worm срещу Австрия*, 29 август 1997 г., Доклади за присъди и решения 1997-V.

²⁴ *Miragall Escolano и други срещу Испания*, № 38366/97 и 9 други, ЕСПЧ 2000-I.

месеца от датата на съобщаване на решението на Конституционния съд, за да подаде жалба.

Пето, прилагането на срока, който е бил в сила към датата на постановяване на окончателното вътрешноправно решение, е било в съответствие с целта на член 8, §3 от Протокол №15, целящ да се предотврати прилагането на новия четиримесечен срок със задна дата, т.е. прилагането към жалби, по отношение на които окончателното вътрешноправно решение е било постановено на дата, когато този срок все още не е бил в сила.

Накрая Съдът пояснява, че няма противоречие между това, от една страна, да се вземе предвид срокът, който е в сила към датата на приемане на окончателното вътрешноправно решение, както изрично е предвидено в Протокол №15 и, от друга страна, да се определи като начална дата на приложимия срок — независимо дали старият или новият — датата на уведомяване или финализиране на решението, като се вземат предвид предметът и целта на Конвенцията в съответствие с установената практика на Съда.

Компетентност *ratione temporis* (член 35 §3 буква а))

Решението по делото *Pivkina и други срещу Русия*²⁵ се отнася до компетентността на Съда *ratione temporis* (бел. ред. - по време) основно във връзка с действия или бездействия, обхващащи датата, на която държавата-ответник е престанала да бъде страна по Конвенцията.

На 16 март 2022 г. Руската федерация престава да бъде член на Съвета на Европа. Скоро след това Съдът, заседаващ в пленарен състав, приема [резолюция](#), в която се посочва, че Руската федерация ще престане да бъде Високодоговаряща страна по Конвенцията на 16 септември 2022 г. („датата на прекратяване“). Жалбите се отнасят до различни фактически сценарии, в които се твърдят нарушения на различни разпоредби на Конвенцията. Някои от фактите са настъпили до, други — след, а трети се простират преди и след датата на прекратяване на членството. Съдът потвърждава отново своята компетентност да разглежда дела, по които всички действия и съдебни решения, довели до твърдените нарушения на Конвенцията, са се случили до датата на прекратяване²⁶. Освен това Съдът отхвърля жалби като несъвместими *ratione personae* (бел. ред. - по отношение на лицата) с разпоредбите на Конвенцията, когато както акта на нарушението, така и съдебното обжалване срещу него от жалбоподателя, са настъпили след датата на прекратяване. Що се отнася до случая, в който фактите обхващат периода след датата на прекратяване, Съдът намира, че някои от жалбите попадат в неговата компетентност по време и уведомява за това ответното правителство. Той отхвърля останалите оплаквания като несъвместими *ratione temporis* с член 35 §3 от Конвенцията.

²⁵ *Pivkina и други срещу Русия* (реш.), № 2134/23 и 6 други, 29 юни 2023 г. Вж. също член 35 §3, буква а) (Компетентност *ratione personae*) и член 32 Компетентност на Съда) по-долу.

²⁶ *Федотова и други срещу Русия* [ГК], 17 януари 2023 г.

Решението заслужава да се отбележи поради това, че Съдът разработва тест за определяне на компетентността си по време във връзка с твърдени нарушения на Конвенцията, обхващащ датата, на която държавата-ответник е престанала да бъде страна по Конвенцията.

(i) Въпреки че ситуацията, при която държавата - ответник престава да бъде страна по Конвенцията, е нова, Съдът отбелязва, че тя е сходна със ситуации, при които действията или бездействията са настъпили или започнали преди датата на ратификация (преди влизането в сила на Конвенцията за съответната държава), но техните последици или поредица от правни действия се простират отвъд тази дата. Поради това Съдът разработва тест за определяне на времевата си компетентност с оглед времето на събитията по отношение на действия или бездействия, които надхвърлят датата на прекратяване, като се основава на своята практика (*Blečić срещу Хърватия*²⁷) и на подхода, следван от Интерамериканския съд по правата на човека²⁸. Компетентността на Съда се определя във връзка с фактите, съставляващи намесата. В случаите, когато намесата е възникнала преди датата на прекратяване, но бездействието за отстраняването ѝ е възникнало след това, трябва да се зачете датата на намесата. Следователно във всеки конкретен случай е от съществено значение да се определи точният момент на твърдяната намеса, като се вземат предвид както фактите, от които жалбоподателят се оплаква, така и обхватът на правото по Конвенцията, за което се твърди, че е нарушено. Този подход гарантира, че жалбите няма да бъдат разглеждани по различен начин единствено въз основа на продължителността на процеса на изчерпване на средствата за защита, и не позволява на държавата да избегне отговорността си чрез протакане на производството за защита.

(ii) По-нататък Съдът прилага този тест към твърдените нарушения на различни разпоредби на Конвенцията:

Член 3 (материалноправен аспект): Актът на малтретиране, който е извършен преди датата на прекратяване, попада в компетентността на Съда по време. Член 3 (процесуален аспект): Съдът прилага теста, разработен за ситуации, обхващащи датата на ратификация: това, което е важно за определяне на компетентността на Съда по време е, че значителна част от необходимите процедурни стъпки са били или е трябвало да бъдат извършени през периода, когато Конвенцията е била в сила по отношение на държавата - ответник.

Член 3 и член 5 §§3 („продължаващо положение“): Такава ситуация (например при твърдени нечовешки условия на задържане) попада в компетентността на Съда само по отношение на частта, настъпила преди датата на прекратяване, след която държавата-ответник вече не е длъжна да осигурява условия, съответстващи на Конвенцията, или да провежда съдебни

²⁷ *Blečić срещу Хърватия* [ГК], № 59532/00, ЕСПЧ 2006-III.

²⁸ Решение на Междоамериканския съд по правата на човека по делото *Ivcher-Bronstein срещу Перу* (компетентност), 24 септември 1999 г., Серия С №54; *Съвещателно мнение ОС-26/20* на Интерамериканския съд по правата на човека от 9 ноември 2020 г., поискано от Република Колумбия, Серия А №26.

производства в разумен срок. Въпреки това период на задържане, одобрен преди датата на прекратяване, но продължаващ след нея, ще попадне в компетентността на Съда в неговата цялост (до датата, до която е одобрено последното удължаване) поради „преливащият“ ефект на постановеното удължаване.

Член 6 (справедлив съдебен процес): В компетентността на Съда попадат само оплаквания, отнасящи се до производства, по които решението на последна инстанция е постановено преди датата на прекратяване. Това се отнася и за оплакванията по член 7 или 18, които произтичат от същото производство.

Член 8: Незабавно действие (като претърсване), извършено преди датата на прекратяване, попада в компетентността на Съда предвид времето на събитията, дори ако окончателното решение по обжалване е постановено след тази дата.

Член 10: Действията, представляващи намеса, включват всички ограничителни мерки, предприети срещу жалбоподателя във връзка с неговото или нейното поведение, изразяващо мнение (като арест и задържане под стража, образуване на административнонаказателно производство, претърсване и/или изземване на електронни устройства на журналисти). Компетентността на Съда се основава на това дали тези действия са извършени преди или след датата на прекратяване.

Член 11: Намесата може да има различни форми, като например мерки, предприети от властите преди или по време на събрание, както и наказателни мерки след това. Всички такива мерки, които са предприети преди датата на прекратяване, попадат в обхвата на компетентността на Съда. Член 5 и член 2 от Протокол №7: Действията, съставляващи намеса (като прекомерно и нерегистрирано задържане в полицейски участък и незабавно изпълнение на присъда лишаване от свобода), които са настъпили преди датата на прекратяване, попадат в компетентността на Съда. Всички решения на националните съдилища във връзка с оплакванията на жалбоподателя в това отношение, които са постановени след датата на прекратяване, следва да се разглеждат като упражняване на налично вътрешноправно средство за защита, а не като нов или самостоятелен случай на намеса.

Компетентност *ratione personae* (член 35 §§3 буква (а))

Решението по делото *Pivkina и други срещу Русия*²⁹ се отнася до компетентността на Съда по време, главно по отношение на действия или бездействия, обхващащи датата, на която държавата-ответник е престанала да бъде страна по Конвенцията.

На 16 март 2022 г. Руската федерация престава да бъде член на Съвета на Европа. Малко след това Съдът, заседаващ в пленарен състав, приема [резолюция](#), в която се посочва, че Руската федерация ще престане да бъде

²⁹ *Pivkina и други срещу Русия* (реш.), № 2134/23 и 6 други, 29 юни 2023 г. Вж. също член 35 §3, буква а) (Компетентност *ratione temporis*) по-горе и член 32 (Компетентност на Съда) по-долу.

Високодоговаряща страна по Конвенцията на 16 септември 2022 г. („датата на прекратяване“). Жалбите се отнасят до различни фактически сценарии, в които се твърдят нарушения на различни разпоредби на Конвенцията. Някои от фактите са настъпили до, други — след, а трети се простират преди и след датата на прекратяване. Съдът потвърждава отново своята компетентност да разглежда дела, по които всички действия и съдебни решения, довели до твърдените нарушения на Конвенцията, са се случили до датата на прекратяване³⁰. Освен това, Съдът отхвърля оплакванията като несъвместими *ratione personae* с разпоредбите на Конвенцията, когато и актът на нарушението и последващото съдебното производство са настъпили след датата на прекратяване. Що се отнася до случая, при който фактите обхващат датата на прекратяване, Съдът намира, че някои от оплакванията попадат в рамките на неговата компетентност по време и уведомява за това правителството-ответник. Той отхвърля останалите оплаквания като несъвместими *ratione temporis* с член 35 §3 от Конвенцията.

„ОСНОВНИ“ ПРАВА

ЗАБРАНА НА ИЗТЕЗАНИЯТА И НЕЧОВЕШКОТО ИЛИ УНИЗИТЕЛНО ОТНОШЕНИЕ И НАКАЗАНИЕ (ЧЛЕН 3)

Позитивни задължения

Решението по делото *С.П. и други срещу Русия*³¹ се отнася до сегрегация, унижение и малтретиране на затворници от страна на съкилийници поради по-ниския им статут в неофициалната йерархия на лишените от свобода, толерирана от властите.

Жалбоподателите, изтърпяващи наказание лишаване от свобода, се оплакват, че са постоянно подлагани на унижително отношение и физическо насилие от страна на съкилийници поради причисляването им към най-нисшата група „отлъчени“ в неформалната йерархия на затворниците, налагана чрез заплахи или насилие и толерирана от затворническите власти. Жалбоподателите описват, че са постоянно сегрегирани както социално, така и физически. Те са били разпределяни или на отделни, или на най-малко удобни места в спалното помещение и столовата и им е било забранено да използват други помещения под заплахата от наказание. Предоставяни са им отделни прибори за хранене (с дупки) и храна с по-ниско качество или остатъци от нея. Достъпът им до ресурсите на затвора, включително душево и медицински грижи, е бил ограничен или блокиран. Забранено им е да влизат в непосредствена близост и особено да докосват други затворници, под страх, че ще ги „заразят“. Всички жалбоподатели са били принуждавани

³⁰ *Федотова и други срещу Русия* [ГК], 17 януари 2023 г.

³¹ *С.П. и други срещу Русия*, № 36463/11 и 10 други, 2 май 2023 г.

да извършват считаната за „мръсна работа“, като например почистване на тоалетни или душ кабинни. Техните жалби са били отхвърлени от властите по сходен начин. Съдът установява нарушение на член 3 от Конвенцията (материалноправен аспект). Според него заклеяването и сегрегацията на жалбоподателите, в съчетание с възлагането им на черна работа и отричането на основни потребности, наложено чрез заплахи за насилие, както и чрез периодично физическо и сексуално насилие, означава, че те са търпели в продължение на няколко години психическо безпокойство и физическо страдание, равностойни на нечовешко и унижително отношение. Освен това, макар да са били наясно с уязвимото положение на жалбоподателите, властите не са предприели никакви индивидуални или общи мерки, за да гарантират тяхната безопасност и благосъстояние и да се справят с този системен и широко разпространен проблем. Съдът установява и нарушение на член 13 във връзка с член 3 от Конвенцията (по отношение на жалбоподателите, които са повдигнали това оплакване).

Решението заслужава внимание поради факта, че Съдът за първи път разглежда като специфично явление унижителното въздействие на неформалната йерархия на затворниците — системен и широко разпространен проблем в пенитенциарните заведения в Русия³². Решението буди интерес в три аспекта: първо, заради начина, по който Съдът е подходил към установяване на фактите; второ, заради анализа на Съда на ритуалните и символичните характеристики на отношението, вследствие което е оплакването; и трето, заради прилагането в този конкретен нов контекст на установеното позитивно задължение за предприемане на необходимите мерки за защита на физическата или психологическата неприкосновеност и благосъстояние на лишените от свобода (*Premininy срещу Русия*³³, §83, и цитираните в него дела).

(i) С оглед на трудностите, дължащи се на неофициалния, фактически характер на йерархията, от която се оплакват, Съдът е подходил към установяване на фактите по следния начин. На първо място Съдът анализира качеството и състоятелността на представените от жалбоподателите документи. Жалбоподателите — държани на изолирани и отдалечени места по различно време — са представили сходни разкази за малтретирането, на което са били подложени, включително подробни описания на събитията, довели до класифицирането им като затворници „отлъчени“. Те са представили и доказателства в подкрепа на твърденията си. На второ място, Съдът взема предвид цялата информация от различни източници, предоставена от жалбоподателите, включително официални доклади (от публични контролни органи и от Европейския комитет за

³² Вж. също заключителните наблюдения на Комитета на ООН против изтезанията (CAT) по четвъртия периодичен доклад на Армения (2017 г.) (CAT/C/ARM/CO/4) и по третия периодичен доклад на Казахстан (2014 г.) (CAT/C/KAZ/CO/3); вж. също докладите на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание (КПИ) относно посещенията му в Армения (CPT/Inf (2021) 10), в Грузия (CPT/Inf (2022) 11), в Литва (CPT/Inf (2023) 01) и в Република Молдова (CPT/Inf (2020) 27).

³³ *Premininy срещу Русия*, № 44973/04, 10 февруари 2011 г.

предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание) и академични проучвания. Тези източници потвърждават твърденията на жалбоподателите. На трето място, Съдът взема под внимание позицията на правителството: то не е взело отношение по подробните твърдения на жалбоподателите, нито е представило алтернативна версия на събитията³⁴. Въз основа на това Съдът приема за установено, че неформалната йерархия на затворниците е съществувала, че жалбоподателите са били причислени към най-нисшата група в тази йерархия и са били подложени на отношението, от което се оплакват, и че националните органи са били или е трябвало да бъдат наясно както с подчинеността, от която се оплакват, така и с по-ниския статус на жалбоподателите в нея и следователно с тяхната особена уязвимост.

(ii) При разглеждането на основателността на оплакванията на жалбоподателите по член 3 Съдът взема предвид по-специално следните специфични последици и характеристики на йерархията на затворниците. Отделянето на жалбоподателите от другите затворници чрез произволни ограничения и лишения е имало както физически, така и символични измерения: според Съда отказът от човешки контакт е бил дехуманизираща практика, която е затвърждавала идеята, че определени хора са по-нисши и не заслужават равно отношение и уважение, а произтичащата от това социална изолация и маргинализация на „отлъчените“ жалбоподатели е трябвало да има сериозни психологически последици. В допълнение, разпределянето на подчинените видове работа въз основа на статута допълнително е унижавало жалбоподателите и е затвърдило тяхното отделяне и чувство за малоценност. Съдът отбелязва също така трайния характер на стигмата, свързана с нисшия им статус, която изключва всякаква перспектива за подобрене, дори след дълъг период на задържане или при преместване в друга институция.

(iii) По-нататък Съдът разглежда въпроса дали държавата-ответник е спазила позитивното си задължение да защити едно лице от насилие между затворници, както е посочено в решението по делото *Premininy* (цитирано по-горе, §82-88). На първо място Съдът отбелязва, че властите са знаели или е трябвало да знаят за повишения риск от такова насилие, пред който са били изправени жалбоподателите поради принадлежността им към особено уязвима категория затворници „аутсайдерите“ (относно значението на уязвимостта при преценката на Съда вж. делата *Stasi срещу Франция*³⁵; *J.L. срещу Латвия*³⁶; *M.C. срещу Полша*³⁷; *Sizarev срещу Украйна*³⁸; и *Totolici срещу Румъния*³⁹). На второ място, Съдът подчертава структурния характер на проблема, като отделните мерки не са били в състояние да променят

³⁴ Коментарите на Правителството са представени преди Руската федерация да престане да бъде страна по Конвенцията.

³⁵ *Stasi срещу Франция*, № 25001/07, §91, 20 октомври 2011 г.

³⁶ *J.L. срещу Латвия*, № 23893/06, §68, 17 април 2012 г.

³⁷ *M.C. срещу Полша*, № 23692/09, §90, 3 март 2015 г.

³⁸ *Sizarev срещу Украйна*, № 17116/04, §114-15, 17 януари 2013 г.

³⁹ *Totolici срещу Румъния*, № 26576/10, §48-49, 14 януари 2014 г.

властовите структури, намиращи се в основата на неформалната йерархия на затворниците, или на подчиненото място на жалбоподателите в нея. Ето защо, въпреки че от страна на властите се изисква системен и всеобхватен отговор, Съдът констатира липса на действия на всички нива. Що се отнася до формирането на политики, неформалната йерархия на затворниците дори не е била идентифицирана като проблем, който трябва да бъде разгледан в съответните управленски документи: не са били създадени конкретни средства за защита, които да осигурят обезщетение, а съществуващите общи средства са се оказали неефективни. Що се отнася до администрацията на затвора, Съдът отбелязва следните конкретни пропуски: липса на подходящи мерки за сигурност или наблюдение и липса на стандартизирана политика за наказанията, за да се предотврати прилагането на неформалния кодекс за поведение; и липса на подходяща политика по отношение на класификацията, която би включвала проверка за евентуален риск от виктимизация или злоупотреба. В заключението си относно нарушението на член 3 Съдът подчертава, че с оглед на мащаба на проблема бездействието на властите може да се разглежда като форма на съучастие в злоупотребите, извършени спрямо затворниците под тяхна закрила.

ПРОЦЕСУАЛНИ ПРАВА

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВ СЪДЕБЕН ПРОЦЕС В ГРАЖДАНСКОТО ПРОИЗВОДСТВО (ЧЛЕН 6 § 1)

Достъп до съд

Решението по делото *FU QUAN, s.r.o. срещу Чешката република*⁴⁰ се отнася до това, че националните съдилища не са приложили принципа, според който страните в процеса не са длъжни да доказват в съда наличието и действието на правните норми, с изключение на правните обичаи и чуждото право (*jura novit curia*).

Имуществото на дружеството жалбоподател (предимно стоки) е било запорирано по време на наказателно производство срещу управляващия директор и друг член на дружеството. След оправдаването им дружеството предявява граждански иск за причинените от държавата вреди на имуществото му. Искът е отхвърлен поради липса на право на иск, тъй като дружеството не е било страна в оспорваното наказателно производство. Дружеството подава жалба до Съда на основание член 6 §1 и член 1 от Протокол №1. Камарата счита, че съдилищата, прилагайки принципа *jura novit curia*, са били длъжни да отнесат фактите по делото към съответните разпоредби на вътрешното право, за да разгледат иска по същество: ясно е, че дружеството е претендирало обезщетение за обезценка на стоките си. Поради това камарата отхвърля предварителното възражение на правителството (изчерпване на вътрешноправните средства за защита) и намира нарушение на член 1 от Протокол №1, предвид неоправданото продължително задържане на имуществото. Камарата също така решава, че не е необходимо да се произнася отделно по оплакването по член 6 §1 относно твърдения отказ на достъп до съд в резултат на формалистично и ограничително тълкуване на националното право от страна на националните съдилища.

Голямата камера обаче счита, че оплакването по член 6 §1 е основното оплакване на дружеството - жалбоподател и го отхвърля като явно необосновано. Освен това, след като установява обхвата на оплакванията по член 1 от Протокол №1, голямата камера отбелязва, че е разгледала само едно от повдигнатите оплаквания, въпреки че те са били общо три. Като взема предвид констатациите си относно жалбата за достъп до съд, голямата камера отхвърля две от тези оплаквания поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита: дружеството жалбоподател не се е възползвало надлежно от възможността да получи обезщетение за неоправдано забавяне на отмяната на заповедта за изземване на имуществото му и за твърденията, че властите не са се погрижили за имуществото. Що се отнася до третото

⁴⁰ *FU QUAN, s.r.o. срещу Чешката република* [ГК], № 24827/14, 1 юни 2023 г. Вж. също така член 35 § 1 (Изчерпване на вътрешноправните средства за защита) по-горе и „Правилник на Съда“ по-долу.

оплакване (вреди, нанесени на имуществото вследствие на необоснованото преследване и задържане на управителя и другия член на дружеството), подобна претенция за обезщетение не е имала достатъчно основание във вътрешното право. Поради това, тъй като гаранциите на член 1 от Протокол №1 са неприложими, голямата камара отхвърля това оплакване като несъвместимо *ratione materiae* с разпоредбите на Конвенцията.

Решението на голямата камара заслужава внимание заради това, че Съдът е анализирал дали неприлагането на принципа *jura novit curia* от страна на националните съдилища е съставлявало прекомерен формализъм, в нарушение на правото на достъп до съд, гарантирано от член 6 §1.

За разлика от камарата, голямата камара се фокусира върху начина, по който дружеството жалбоподател е представило фактите в своя иск. На първо място, то не е уточнило изрично кое от двете предвидени в закона основания за иск — незаконосъобразно решение или неправомерно поведение на длъжностно лице — е възнамерявало да предяви. На второ място, когато националните съдилища са разгледали жалбата му като жалба срещу незаконосъобразно решение и са я отхвърлили поради липса на процесуална легитимация, дружеството жалбоподател не е изтъкнало, при последващото използване на средства за защита, че съдилищата от по-ниска инстанция са я тълкували неправилно и че е трябвало да я разглеждат като жалба, основана на неправомерно поведение на длъжностно лице. Неговите аргументи по-скоро сочат, че отказът на съдилищата да признаят *locus standi* в нарушение на приложимата законова разпоредба е бил прекалено формалистичен. За разлика от това, в последващите си изложения пред камарата на Съда дружеството-жалбоподател е възприело съвсем различна позиция, като твърди, че прекомерният формализъм се състои в това, че националните съдилища не са разгледали неговия граждански иск като иск, основан на неправилно служебно поведение, а не като незаконосъобразно решение. Голямата камара подчертава, че страните не могат валидно да излагат пред Съда аргументи, които никога не са излагали пред националните съдилища: дружеството жалбоподател нито е основало иска си на неправомерно служебно поведение, нито е оспорило пред националните съдилища, че към него следва да се отнасят като пострадало от това отношение. При тези обстоятелства националните съдилища не могат да бъдат упреквани, че не са разгледали жалбата на дружеството жалбоподател като основана на неправомерно служебно поведение. На последно място, дружеството жалбоподател е имало възможност в продължение на още четири месеца след отхвърлянето на неговия иск да предяви нов иск, в който да посочи като причина за вредите неправомерното поведение на длъжностно лице. Поради това голямата камара отхвърля тази жалба за достъп до съд.

ДРУГИ ПРАВА И СВОБОДИ

ПРАВО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ, ЖИЛИЩЕТО И КОРЕСПОНДЕНЦИЯТА (ЧЛЕН 8)

Личен живот

Решението по делото *L.V. срещу Унгария*⁴¹ се отнася до законовото изискване за публикуване на личните данни на данъкоплатците, включително домашния им адрес, в отговор на неизпълнение на данъчни задължения.

В съответствие с изискванията на законодателството Националната данъчна и митническа служба публикува в списъка на големите данъчни длъжници на своя уебсайт личните данни на жалбоподателя, включително неговото име и домашен адрес. Въведено като инструмент за борба с неспазването на данъчните разпоредби, систематичното и задължително публикуване на такива данни се прилага за всички данъкоплатци, които в края на тримесечието дължат данъци в големи размери за период, по-дълъг от 180 последователни дни.

Жалбоподателят подава жалба по член 8. Камарата на Съда не намира нарушение на тази разпоредба: процесното публикуване не е довело до значително по-голяма тежест върху личния живот на жалбоподателя, отколкото е било необходимо за постигане на легитимния интерес на държавата. След отнасяне на делото го голямата камера, тя не се съгласява с това и намира нарушение на член 8 от Конвенцията. Причините, на които се е позовал унгарският законодател при приемането на процесната схема за задължително публикуване, макар и да са били релевантни, не са били достатъчни и не е бил постигнат справедлив баланс между конкуриращите се интереси: от една страна, общественият интерес от осигуряване на данъчна дисциплина и икономическо благосъстояние на страната и интереса на потенциалните бизнес партньори да получат достъп до определена държавно съхранявана информация относно частни лица, и от друга страна, интересът на частните лица да защитят някои видове данни, съхранявани от държавата за целите на събирането на данъци.

Решението на голямата камера заслужава да се отбележи с това, че Съдът за първи път разглежда дали и до каква степен налагането на законово задължение за публикуване на лични данни на данъкоплатците, включително на домашния им адрес, е съвместимо с член 8 от Конвенцията. Съдът определя обхвата на свободата на преценка, с която разполага държавата при уреждането на въпроси от този характер, и посочва съответните критерии, по които да се извърши балансът между конкуриращите се интереси в тази област.

(i) Съдът взема предвид степента на консенсус на национално

⁴¹ *L.V. срещу Унгария* [ГК], № 36345/16, 9 март 2023 г.

и европейско равнище. Според сравнителноправното изследване в двадесет и една от тридесет и четирите проучени договарящи държави публичните органи могат, а в някои случаи трябва да оповестяват публично личните данни на данькоплатците, които не са изпълнили задълженията си за плащане, при спазване на определени условия. Въпреки че повечето от въпросните държави предоставят неограничен достъп до информация за данькоплатците, само няколко от тях разкриват домашния адрес на данькоплатците.

Съдът се основава също така на три групи принципи: общи принципи в практиката си относно разкриването на лични данни (наред с други, *Z срещу Финландия*⁴²; *S. и Marper срещу Обединеното кралство*⁴³; и *Satakunnan Markkinapörssi Oy и Satamedia Oy срещу Финландия*⁴⁴); специфични принципи относно защитата на данните (по-специално Конвенцията на Съвета на Европа за защита на лицата при автоматизирана обработка на лични данни) и прилагани от Съда; и накрая, принципи относно приемането и прилагането на общи мерки (*Animal Defenders International срещу Обединеното кралство*⁴⁵).

Като взема предвид всички горепосочени фактори, Съдът намира, че договарящите държави се ползват с широка свобода на преценка, когато преценяват необходимостта от създаване на схема за разпространение на лични данни на данькоплатци, които не са изпълнили задълженията си за плащане на данъци, като средство, вкл. за гарантиране на правилното функциониране на събирането на данъци като цяло.

Доколкото процесната публикация е част от прилагането на обща мярка (а не е въпрос за индивидуално решение), Съдът уточнява, че изборът на такава обща схема от законодателя сам по себе си не е проблематичен; нито пък публикуването на данните на данькоплатците само по себе си. Въпреки това свободата на преценка, с която се ползват държавите в тази област, не е неограничена: Съдът многократно е постановявал, че изборът, направен от законодателя, не е извън неговия контрол, и е оценявал качеството на парламентарния и съдебния контрол върху необходимостта от конкретна мярка (*М. А. срещу Дания*⁴⁶).

Следователно в този конкретен контекст Съдът ще провери дали компетентните национални органи, независимо дали на законодателно, изпълнително или съдебно ниво, са извършили правилно балансиране между конкуриращите се интереси, като са взели предвид не само а) обществен интерес от разпространението на въпросната информация, но и б) естеството на разкритата информация; в) последиците и риска от увреждане на личния живот на засегнатите лица; г) потенциалния обхват на използваната за

⁴² *Z срещу Финландия*, 25 февруари 1997 г., Доклади за присъди и решения 1997-I.

⁴³ *S. и Marper срещу Обединеното кралство* [ГК], № 30562/04 и 30566/04, ЕСПЧ, 2008 г.

⁴⁴ *Satakunnan Markkinapörssi Oy и Satamedia Oy срещу Финландия* [ГК], № 931/13, 27 юни 2017 г.

⁴⁵ *Animal Defenders International срещу Обединеното кралство* [ГК], № 48876/08, §108, ЕСПЧ 2013 г. (извадки).

⁴⁶ *М.А. срещу Дания* [ГК], № 6697/18, 9 юли 2021 г.

разпространението на информацията среда, по-специално тази на интернет; и д) основните принципи за защита на данните, включително тези за ограничаване на целта, ограничаване на съхранението, свеждане на данните до минимум и точност на данните. Наличието на процесуални гаранции също може да играе важна роля.

(ii) При преценката дали унгарският законодател е действал в рамките на предоставената му свобода на преценка Съдът откроява две особености на процесната схема за публикуване: включването на домашния адрес сред личните данни на данъкоплатеца, подлежащи на задължително публикуване, и липсата на каквато и да е свобода на преценка от страна на данъчния орган за извършване на индивидуална оценка на пропорционалността. С оглед на това Съдът анализира качеството на парламентарния анализ и установява следните недостатъци:

- не е извършена оценка на необходимостта и на допълнителната стойност на процесната обща мярка (най-вече в частта ѝ, в която се изисква публикуването на домашния адрес на данъчния длъжник) на фона на съществуващите инструменти със същата възпираща цел;

- не е взето предвид въздействието върху правото на личен живот и по-специално риска от злоупотреба с домашния адрес на данъчния длъжник от страна на други лица;

- не е взет предвид потенциалният обхват на средството, използвано за разпространение на въпросната информация (интернет), което предполага неограничен достъп до доста чувствителна информация (име и домашен адрес), като рискът от повторно публикуване е естествена, вероятна и предвидима последица от първоначалната публикация; и

- не са взети предвид изискванията за защита на данните в съответствие с националното законодателство и законодателството на ЕС, както и възможността за изготвяне на подходящо адаптирани отговори в светлината на принципа за свеждане на данните до минимум.

В съответствие с това Съдът заключава, че независимо от широката свобода на преценка на държавата - ответник, процесната намеса не е била „необходима в едно демократично общество“.

В отговор на искане от Върховния съд на Финландия Съдът постанови съвещателно мнение⁴⁷ на 13 април 2023 г., което се отнася до процесуалния статут и правата на биологичен родител в производство за осиновяване на пълнолетно лице.

Искането за съвещателно мнение възниква заради производство пред финландските съдилища относно осиновяването на пълнолетно лице Б, от

⁴⁷ Съвещателно мнение относно процесуалния статут и правата на биологичен родител в производство за осиновяване на пълнолетно лице [ГК], искане №. P16-2022-001, Върховен съд на Финландия, 13 април 2023 г. Вж. също член 1 от Протокол №16 (Съвещателни мнения) по-долу.

неговата леля В, с която то е живяло от тригодишна възраст до навършване на пълнолетие. През това време Б е полагала допълнителни грижи за В по искане на биологичната му майка А. Майката обаче е участвала в отглеждането му и те все още са поддържали контакти. Тя възразява срещу осиновяването и е изслушана като свидетел от районния съд по негова инициатива. Този съд разрешава осиновяването, като установява, че са изпълнени законовите условия, а именно, че лицето В е било отгледано от Б и докато осиновеното лице е било все още непълнолетно, те са имали отношения, сравними с тези между дете и родител. Апелативният съд отхвърля жалбата на А, без да я разглежда по същество: съгласно Закона за осиновяването родител на пълнолетно лице не е страна по дело, свързано с осиновяване, и няма право на обжалване. Биологичната майка подава жалба до Върховния съд, който на свой ред иска съвещателно мнение въз основа на следните въпроси:

(1) Следва ли Конвенцията за правата на човека да се тълкува в смисъл, че съдебните производства, свързани с даване на разрешение за осиновяване на пълнолетно дете, като цяло и особено при обстоятелствата на разглеждания случай, попадат в обхвата на защитата на биологичния родител, посочена в член 8 от Конвенцията за правата на човека?

(2) Ако отговорът на поставения по-горе въпрос е утвърдителен, следва ли членове 6 и 8 от Конвенцията за правата на човека да се тълкуват по такъв начин, че биологичният родител на пълнолетно дете следва във всички случаи, или особено при обстоятелствата по разглежданото дело, да бъде изслушан в съдебното производство относно даването на разрешение за осиновяване?

(3) Ако отговорът на поставените по-горе въпроси е утвърдителен, трябва ли членове 6 и 8 от Конвенцията за правата на човека да се тълкуват по такъв начин, че биологичният родител да получи статут на страна по делото и да има право да поиска преразглеждане на решението за предоставяне на осиновяване от по-горна инстанция чрез обжалване?

В това свое шесто съвещателно мнение по Протокол №16 Съдът изяснява дали член 8 е приложим към съдебни производства относно осиновяване на пълнолетно лице в аспекта на семейния или личния живот и какви процесуални изисквания трябва да бъдат спазени в този контекст.

(i) По отношение на аспекта „семеен живот“, Съдът отбелязва, че отношенията между биологичната майка (А) и осиновеното пълнолетно

лице (В) не се характеризират с никакви фактори на зависимост (*Emonet и други срещу Швейцария*⁴⁸; *Bierski срещу Полша*⁴⁹; както и *Savran срещу Дания*⁵⁰), нито с имуществен или патримониален аспект (*Marckx срещу Белгия*⁵¹). Той заключава, че поради това е неуместно да се анализира делото, разглеждано от запитващия съд, от гледна точка на „семеиния живот“.

По отношение на аспекта „личен живот“ съгласно член 8, Съдът отбелязва значението на биологичното родство като компонент на идентичността (*Mennesson срещу Франция*⁵² и *Съвещателно мнение относно признаването във вътрешното право на правната връзка родител-дете*⁵³), правото на самоопределение (*Paradiso и Campanelli срещу Италия*⁵⁴) и принципа на личната автономия (*Федотова и други срещу Русия*⁵⁵). Предвид горепосочените принципи и доколкото идентичността на биологичния родител е била застрашена предвид ефекта от прекратяването на правоотношението между родителите и пълнолетното дете, Съдът заключава, че съдебното производство относно осиновяването на пълнолетно дете може да се разглежда като засягащо личния живот на биологичния родител по смисъла на член 8 от Конвенцията.

(ii) След това Съдът изяснява процесуалните изисквания по член 8, приложими към въпросното производство, и по-специално дали на биологичния родител на пълнолетното осиновено лице трябва да бъде предоставено право на изслушване, право на предоставяне на статут на „страна“ и право на обжалване на решението за осиновяване. Съдът посочва, че макар биологичният родител да има право на зачитане на личната му автономия, това трябва да се разбира като ограничено от личната автономия и личния живот на осиновителя и пълнолетния осиновен, които също са засегнати от това производство, и то в по-голяма степен. Тъй като вътрешното производство засяга сферата на отношенията на лицата помежду им, изборът на средствата, изчислени да гарантират спазването на член 8, попада в рамките на свободата на преценка на държавата. Това важи по-специално за подхода на финландското право към осиновяването на пълнолетни лица, което, за разлика от осиновяването на непълнолетни лица, е по същество личен въпрос и поради това интересите на други страни — по-специално тези на биологичните родители — не се разглеждат като имащи значение съображения, като необходимата оценка се съсредоточава върху един по същество фактически въпрос (характера на отношенията между осиновителя и осиновения, докато последният е бил непълнолетен). Съдът

⁴⁸ *Emonet и други срещу Швейцария*, № 39051/03, 13 декември 2007 г.

⁴⁹ *Bierski срещу Полша*, № 46342/19, 20 октомври 2022 г.

⁵⁰ *Savran срещу Дания* [ГК], № 57467/15, § 174, 7 декември 2021 г.

⁵¹ *Marckx срещу Белгия*, 13 юни 1979 г., §52, серия А, № 31.

⁵² *Mennesson срещу Франция*, № 65192/11, ЕСПЧ 2014 г. (извадки).

⁵³ *Съвещателно мнение относно признаването във вътрешното право на правна връзка между родител и дете между дете, родено чрез споразумение за гестационно сурогатно майчинство в чужбина, и планираната майка* [ГК], искане № P16-2018-001, Касационен съд на Франция, 10 април 2019 г.

⁵⁴ *Paradiso и Campanelli срещу Италия* [ГК], №25358/12, 24 януари 2017 г.

⁵⁵ *Федотова и други срещу Русия* [ГК], № 40792/10 и 2 други, 17 януари 2023 г.

подчертава значението на понятието за лична автономия в това отношение. В същото време, когато става въпрос за интересите на дадено лице, защитени от член 8, като например тези на биологичния родител на пълнолетния осиновен, елементарна процесуална гаранция е да му бъде дадена възможност да бъде изслушан и изложените аргументи да бъдат взети предвид от решаващия орган в съответната степен. Във връзка с това Съдът отбелязва, че изглежда именно това се е случило пред районния съд: последният по своя инициатива е изслушал лично биологичната майка, както и няколко други свидетели, предложени от нея; тя е могла да представи доказателства за естеството и качеството на отношенията си с вече пълнолетното си дете през цялото му детство; и районният съд изрично е обсъдил нейните доказателства. Накрая, Съдът не счита, че са необходими никакви допълнителни специфични гаранции: като се има предвид широката свобода на преценка, на която държавата има право при регламентирането на процедурата за осиновяване на пълнолетно лице, спазването на член 8 не изисква на биологичния родител да бъде предоставен статут на страна или право да обжалва решението за осиновяване.

(iii) По отношение на член 6 Съдът подчертава, че за да се дадат полезни насоки, може да се наложи да бъдат разгледани всички елементи, посочени от запитващия съд. Ето защо, въпреки че в своята практика Съдът често е избирал да се съсредоточи само върху член 8, когато жалбите са засягали едновременно членове 6 и 8, подобна практика може да не е подходяща в контекста на Протокол № 16. Съдът отбелязва, че правото, претендирано от биологичната майка, не изглежда да съществува, дори и да е било налице във вътрешното право. Ако запитващия съд го потвърди, би следвало, че от нейна гледна точка член 6 не е приложим към производството за осиновяване на пълнолетно лице.

Позитивни задължения

Решението по делото *Федотова и други срещу Русия*⁵⁶ се отнася до позитивното задължение да се осигури правна рамка, позволяваща адекватно признаване и защита на еднополовите двойки, както и до обхвата на свободата на преценка, предоставена на държавите в това отношение.

Жалбоподателите — три еднополови двойки — уведомяват за сключването на брак местните отдели на Службата за гражданския регистър. Уведомленията им са отхвърлени на основание, че съответното национално законодателство определя брака като „доброволен брачен съюз между мъж и жена“, като по този начин изключва еднополовите двойки. Жалбоподателите обжалват тези решения без успех.

Пред Съда жалбоподателите се оплакват, че за тях е било невъзможно съответните им връзки да бъдат официално регистрирани и че поради правния вакуум, в който са се намирали като двойки, са били лишени от

⁵⁶ *Федотова и други срещу Русия*[ГК], № 40792/10 и 2 други, 17 януари 2023 г. Вж. също член 58 (Прекратяване на членството в Съвета на Европа) по-долу.

всякаква правна защита и са били изправени пред значителни трудности в ежедневието си. В това отношение камара на Съда намира нарушение на член 8, а голямата камара потвърждава тази констатация.

Решението на голямата камара заслужава внимание с това, че Съдът потвърждава, че член 8 поражда позитивно задължение за държавите — страни по Конвенцията, да осигурят правна рамка, позволяваща на еднополовите двойки да се ползват от адекватно признаване и защита на връзката си. Съдът също така изяснява обхвата на свободата на преценка, предоставена на държавите в това отношение.

(i) Член 8 вече е бил тълкуван като изискващ от държава — страна по Конвенцията, да гарантира правно признаване и закрила на еднополовите двойки, като въведе „специфична правна рамка“ (*Oliari u други срещу Италия*⁵⁷ и *Orlandi u други срещу Италия*⁵⁸). По настоящото дело голямата камара потвърждава, по общ начин и извън конкретния национален контекст, съществуването на такова позитивно задължение по член 8. Съдът прави това основавайки се на първо място на степента на консенсус, установена на национално и международно ниво. Съдът отбеляза, че собственият му подход в горепосочената практика е бил затвърден от ясно изразената продължаваща тенденция в държавите - страни по Конвенцията, към правно признаване на еднополовите двойки (чрез института на брака или други форми на партньорство), тъй като мнозинството (тридесет) държави — страни по Конвенцията, са приели закони в тази насока. Тази тенденция е допълнително затвърдена от сближаването на позициите на редица международни органи, включително няколко органа на Съвета на Европа. На второ място, Съдът се ръководи от идеалите и ценностите на демократичното общество. Според него допускането на правно признаване и защита на еднополовите двойки безспорно е в полза на плурализма, толерантността и широта на възгледите. Всъщност подобно признаване и закрила придават легитимност на тези двойки и насърчават тяхното приобщаване към обществото. Много власти и органи разглеждат това като инструмент за борба със стигматизацията, предразсъдъците и дискриминацията срещу хомосексуалните лица.

(ii) По-нататък Съдът изяснява обхвата на свободата на преценка на националните органи в това отношение. Според него свободата на преценка на държавите — страни по Конвенцията, е значително ограничена, когато става въпрос за предоставяне на възможност за правно признаване и защита на еднополовите двойки. В това отношение Съдът се позовава на факта, че става въпрос за особено важни аспекти на личната и социалната идентичност на еднополовите лица, както и на ясната тенденция, която се наблюдава в държавите - членки на Съвета на Европа. В същото време не е било възможно да се намери подобен консенсус по отношение на формата на това признаване и съдържанието на тази защита. От това следва, че на държавите

⁵⁷ *Oliari u други срещу Италия*, №18766/11 и 36030/11, 21 юли 2015 г.

⁵⁸ *Orlandi u други срещу Италия*, №26431/12 и 3 други, 14 декември 2017 г.

- страни по Конвенцията, трябва да бъде предоставена по-широка свобода на преценка при определянето на точния характер на правния режим, който да бъде предоставен на еднополовите двойки. Всъщност държавите имат „избор на средства“, които да използват при изпълнението на своите позитивни задължения, присъщи на член 8. Свободата на преценка, предоставена им в това отношение, се отнася както до формата на признаване, така и до съдържанието на закрилата.

По-конкретно, що се отнася до формата на признаване, Съдът подчертава, че не е задължително тя да бъде граждански брак. Съдът отново изтъква, че член 8 не може да се разбира като налагащ позитивно задължение на държавите - страни по Конвенцията, да предоставят възможност за сключване на брак на еднополовите двойки (*Hämäläinen срещу Финландия*⁵⁹). Това тълкуване на член 8 съвпада с тълкуването на Съда на член 12, който също не може да се тълкува като налагащ такова задължение (*Schalk u Kopf срещу Австрия*⁶⁰; *Hämäläinen*; *Oliari* и други; както и *Orlandi* и други, всички цитирани по-горе). Освен това то е в съответствие със заключението на Съда по член 14, взето във връзка с член 8, че държавите остават свободни да ограничават достъпа до брак само за двойки от различен пол (*Schalk u Kopf*, цитирано по-горе; *Gas u Dubois срещу Франция*⁶¹; както и *Charpin u Charpentier срещу Франция*⁶²).

Що се отнася до съдържанието на защитата, която трябва да се предостави, Съдът се ръководи от загрижеността да се осигури ефективна закрила на личния и семейния живот на хомосексуалните лица. Поради това е важно предоставената защита да бъде адекватна. В тази връзка Съдът се позовава на различни аспекти, по-специално материални (издръжка, данъчно облагане или наследяване) и морални (права и задължения по отношение на взаимопомощта), които са неразделна част от живота като двойка и биха имали полза да бъдат уредени в правна рамка, достъпна за еднополовите двойки (*Vallianatos u други срещу Гърция*⁶³, и *Oliari u други*, цитирани по-горе, §169).

По фактите на делото, Съдът установява, че държавата-ответник е превишила свободата си на преценка и не е изпълнила позитивното си задължение да осигури адекватно признаване и защита на жалбоподателите. Нито един от аргументите за наличие на обществен интерес, изтъкнати от правителството (защита на традиционното семейство, защита на непълнолетните от пропагандирането на хомосексуализма и неодобрението на последното от мнозинството от руското население), не надделява над интересите на жалбоподателите. Официалното признаване има вътрешна стойност за тях, тъй като им осигурява съществуване и легитимност пред

⁵⁹ *Hämäläinen срещу Финландия* [ГК], № 37359/09, ЕСПЧ 2014 г.

⁶⁰ *Schalk u Kopf срещу Австрия*, № 30141/04, ЕСПЧ 2010 г.

⁶¹ *Gas u Dubois срещу Франция*, № 25951/07, ЕСПЧ 2012 г.

⁶² *Charpin u Charpentier срещу Франция*, № 40183/07, 9 юни 2016 г.

⁶³ *Vallianatos u други срещу Гърция* [ГК], № 29381/09 и 32684/09, §81, ЕСПЧ 2013 г. (извадки).

външния свят. Въпреки това, съгласно руската правна рамка, еднополовите партньори не са могли да регулират основни аспекти на живота си като двойка, като например тези, които се отнасят до собствеността, издръжката и наследяването, освен като частни лица, които сключват договори по обикновеното право, а не като двойка. Също така те не са могли да се позовават на връзката си в отношенията със съда или администрацията. Въсъщност фактът, че от еднополовите партньори се изисква да се обръщат към националните съдилища за защита на основните им нужди като двойка, сам по себе си представлява пречка за зачитането на техния личен и семеен живот. Поради това Съдът установява нарушение на член 8 от Конвенцията.

Решенията по делата *О.Н. и Г.Н. срещу Германия*⁶⁴ и *А.Н. и други срещу Германия*⁶⁵ се отнасят до правната невъзможност настоящият пол на транссексуален родител, който не отразява биологичната реалност, да бъде посочен в акта за раждане на дете, заченото след промяна на пола.

Двете дела се отнасят до транссексуални родители, които са заченали децата си, след като са получили съдебно признаване на промяната на пола си. В делото *О.Н. и Г.Н. срещу Германия* самотен транссексуален мъж, роден като жена, ражда дете, което е заченато чрез даряване на семенна течност и поради това е вписан като майка в акта за раждане. В делото *А.Н. и други срещу Германия* транссексуална жена, родена като мъж, може да бъде вписана в регистъра за раждане само като баща, тъй като детето е заченато с нейната семенна течност. Нейната партньорка, която е родила детето, е вписана като майка. Позовавайки се на членове 8 и 14, жалбоподателите се оплакват от правната невъзможност настоящият пол на транссексуалния родител, който не отразява биологичната реалност, да бъде посочен в акта за раждане на дете, заченато след регистриране смяната на пола на родителя. Като установява, че член 8 е приложим в частта му за „личния живот“, Съдът констатира, че не е налице нарушение: германските съдилища са постигнали справедлив баланс между правата на транссексуалните родители и всеки засегнат партньор, интересите на техните деца, съображенията относно благосъстоянието на децата и обществените интереси. Съдът отхвърля жалбите по член 14, взети заедно с член 8, като явно необосновани.

Интересът към решенията се състои в обстоятелството, че Съдът за първи път разглежда въпроса дали вписването на транссексуален родител под предишния му пол и предишното му име в акта за раждане на детето е съвместимо с член 8. Разглеждайки този въпрос от гледна точка на позитивните задължения на държавата и в светлината на принципите, обобщени в делото *Hämäläinen срещу Финландия*⁶⁶, Съдът определя свободата на преценка и изяснява критериите, които трябва да се вземат предвид при претеглянето на засегнатите частни и обществени интереси.

⁶⁴ *О.Н. и Г.Н. срещу Германия*, № 53568/18 и 54741/18, 04 април 2023 г.

⁶⁵ *А.Н. и други срещу Германия*, № 7246/20, 4 април 2023 г.

⁶⁶ *Hämäläinen срещу Финландия* [ГК], № 37359/09, ЕСПЧ 2014 г.

(i) Съдът уточнява, че властите разполагат с широка свобода на преценка въз основа на следните съображения. В началото той отбелязва липсата на консенсус в Европа, отразяващ факта, че промяната на пола, съчетана с родителството, повдига чувствителни етични въпроси. След това се разглежда сложността на задачата за балансиране в настоящия случай. На първо място, що се отнася до правата на транссексуалните родители, техните оплаквания са относно вписването в регистъра на ражданията на друго лице (техните деца), а не до собствените им официални документи. Второ, по отношение на децата, проблемът е евентуалното разкриване на информация, свързана с транссексуалната идентичност на техните родители, а не с тяхната собствена полова идентичност. Освен това правото на децата да бъдат информирани за подробностите относно биологичния им произход е в състояние да ограничи правата, на които се позовават транссексуалните родители. Органите са взели предвид и интереса на децата да имат стабилна правна връзка с родителите си. От това следва, че свободата на преценка не е ограничена от правата, на които се позовават жалбоподателите, въпреки че те се отнасят до основен аспект на личния живот. Накрая, трябва да се вземе предвид общественият интерес от сигурността на правната система и от точността и пълнотата на регистрите за гражданско състояние, които имат сериозна доказателствена стойност. Съдът и преди е признавал известна степен на важност на този общ интерес при балансирането по такива въпроси (*Christine Goodwin срещу Обединеното кралство*⁶⁷ и *A.P., Garçon u Nicot срещу Франция*⁶⁸).

(ii) Като изхожда от предпоставката за широка свобода на преценка, Съдът изяснява критериите, които счита релевантни за своя анализ, като се фокусира върху разминаването между интересите на децата и тези на техните транссексуални родители. На първо място, на база на основния принцип, че висшите интереси на детето трябва да бъдат от първостепенно значение (*Menesson срещу Франция*⁶⁹), Съдът пояснява, че интересите на детето трябва да бъдат разгледани изчерпателно, като се вземат предвид всички конфликти на интереси между детето и неговите родители. Съдът подчертава, че това разглеждане не трябва да се ограничава до това как интересите на детето са представени от неговите родители. Освен това е необходимо да се вземат предвид евентуалните бъдещи интереси на детето и интересите на деца в сходно положение, за които също се прилагат въпросните законодателни разпоредби. Съдът подчертава, че благосъстоянието на децата в настоящия случай не би могло да бъде проверено индивидуално, поради тяхната невръстна възраст към момента на възникване на въпроса, относно това каква информация следва да бъде вписана в регистъра на ражданията. Според Федералния съд интересите на

---

⁶⁷ *Christine Goodwin срещу Обединеното кралство* [ГК], № 28957/95, §86-88 и 91, ЕСПЧ 2002-VI.

⁶⁸ *A.P., Garçon u Nicot срещу Франция*, № 79885/12 и 2 други, § 132, 6 април 2017 г.

⁶⁹ *Menesson срещу Франция*, №65192/11, ЕСПЧ 2014 г. (извадки).

децата съвпадат до известна степен с общия интерес да се гарантира надеждността и последователността на системата за гражданска регистрация, както и правната сигурност. Съдът одобрява подхода на този върховен съд, който намира, че правото на съответните родители на полова идентичност може да бъде ограничено от правото на детето да знае своя произход, да бъде отглеждано от двамата си родители и да има постоянна правна връзка с тях. Федералният съд изтъква по-специално, че правната привързаност на дете към неговите или нейните родители съгласно техните съответни биологични роли позволява на детето да поддържа стабилна и непроменяща се връзка с баща и майка, дори и в не само теоретичния сценарий, при който транссексуалният родител впоследствие поиска отмяна на преквалификацията на пола.

На второ място, Съдът отбелязва, че броят на ситуациите, които биха могли да доведат, при представяне на удостоверенията за раждане на децата, до разкриване на транссексуалната идентичност на съответните родители, е ограничен. Съществуват определени предпазни мерки, които намалят неудобствата, които родителите биха могли да срещнат. По-специално, възможно е да се получи удостоверение за раждане, без да се посочват родителите. Само ограничен брой лица, които по принцип са наясно с транссексуалната идентичност, имат право да поискат пълно копие от акта за раждане; всеки друг трябва да покаже законен интерес. Освен това освен пълния акт за раждане има и други документи, които биха могли да се използват без посочване на промяната на пола, например ако се изискват от работодател, без да се разкрива такава информация.

Съдът отбелязва между другото, че решенията, предложени от жалбоподателите, не биха им осигурили по-голяма защита срещу такова разкриване. Например, в случай на замяна на „майка“ и „баща“ с „родител 1“ и „родител 2“, обозначението „родител 1“ би останало свързано с родителя, който е родил детето. Освен това, ако един транссексуален родител бъде посочен като баща, без в акта за раждане да е упомената майка, това също може да породи въпроси относно статута на този родител.

Накрая, Съдът отчита факта, че биологичната връзка между транссексуалните родители и техните деца не е била поставена под въпрос.

Предвид гореизложеното Съдът намира, че съдилищата са постигнали справедлив баланс между конкуриращите се интереси в съответствие с изискванията на член 8 от Конвенцията.

СВОБОДА НА ИЗРАЗЯВАНЕ (ЧЛЕН 10)

Свобода на изразяване

Решението по делото *Halet срещу Люксембург*⁷⁰ касае защитата на лицата, подаващи сигнали за нередности (*бел. ред.* - т. нар. „*whistle-blowers*“).

⁷⁰ *Halet срещу Люксембург* [ГК], № 21884/18, 14 февруари 2023 г.

Бивш служител (А.Д.) на частното дружество PricewaterhouseCoopers (PwC) разкрива пред медиите няколкостотин поверителни данъчни документа. Те са публикувани от различни медии, за да привлекат вниманието към изключително изгодни данъчни споразумения, сключени между PwC (действащо от името на мултинационални компании) и данъчните власти на Люксембург (т. нар. афера „Luxleaks“). След тези разкрития жалбоподателят, който също е служител на PwC, предава на журналист няколко данъчни декларации на многонационални компании, които са използвани в телевизионно предаване. Жалбоподателят е уволнен от PwC. Освен това той е осъден да заплати глоба в размер на 1000 евро, като му е отказана защитата като лице, подаващо сигнал за нередности, въпреки че А.Д. е бил оправдан на това основание.

Камера на Съда не намира нарушение на член 10: разкриването на информация от жалбоподателя не е било от достатъчен обществен интерес, за да компенсира вредата, причинена на дружеството, и санкцията е пропорционална. Голямата камера не се съгласява с това и установява нарушение на тази разпоредба.

Решението на голямата камера заслужава внимание, тъй като с него Съдът потвърждава и консолидира принципите относно защитата на лицата, подаващи сигнали за нередности. По този начин той прецизира и изяснява критериите, определени в делото *Guja срещу Молдова*⁷¹, като взема предвид настоящия европейски и международен контекст, както и специфичните особености на разглежданото дело (нарушение на законовото задължение за спазване на професионална тайна, както и предишни разкрития от трето лице относно същите дейности на същия работодател).

(i) С оглед на липсата на недвусмислена правна дефиниция на международно и европейско ниво Съдът се въздържа да даде абстрактно и общо определение на понятието „лице, подаващо сигнал за нередности“. Въпреки това той потвърждава трите релевантни елемента за прилагането на съответния режим на защита: първо, дали съответният работник или служител е единственото лице или част от малка категория лица, които са знаели за случващото се на работното място (*Guja*, цитирано по-горе, §72, и *Heinisch срещу Германия*⁷²); на второ място, задължението за лоялност, съдържаност и дискретност, присъщи за трудовите отношения и, когато е необходимо, спазването на законово задължение за поверителност; и трето, положението на икономическа уязвимост спрямо лицето, публичната институция или предприятието, от които зависи работата им, и рискът да пострадат от техни ответни действия. Като се позовава на [Препоръката на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно защитата на лицата, подаващи сигнали за нередности](#), Съдът уточнява, че решаващо значение има фактическото трудово правоотношение на лицето, подало сигнала, а не специфичният му правен статут. И накрая, преценката дали дадено лице

⁷¹ *Guja срещу Молдова* [ГК], № 14277/04, ЕСПЧ 2008 г.

⁷² *Heinisch срещу Германия*, № 28274/08, §63, ЕСПЧ 2011 г. (извадки).

трябва да бъде защитено като лице, подаващо сигнали за нередности, следва обичайния подход за всеки отделен случай, като се вземат предвид обстоятелствата и специфичният контекст на всеки казус.

(ii) Прилагайки критериите по делото *Gijsa*, Съдът потвърждава своя подход за проверка на съответствието с всеки от тях, взет поотделно, без да установява йерархия между тях или ред на разглеждане, и също така прецизира някои от тези критерии, както следва:

а) *Канали, използвани за разкриване на информация* — Въпреки че приоритет следва да се даде на вътрешно-йерархичния канал, някои обстоятелства могат да оправдаят и прякото използване на „външно докладване“, като например медиите. Това важи особено за случаите, когато вътрешният канал за разкриване на информация е ненадежден или неефективен; когато има вероятност лицето, подаващо сигнала за нередности да бъде изложено на репресии; или когато съответната информация се отнася до самата същност на дейността на съответния работодател (особено когато процесната дейност сама по себе си не е незаконна, какъвто е случаят с настоящите практики за данъчно оптимизиране).

Нито (б) автентичността на разкритата информация, нито (в) добросъвестността на жалбоподателя са били под въпрос в настоящия казус и Съдът потвърждава установените принципи на практиката си в това отношение (например *Gawlik срещу Лихтенщайн*⁷³).

г) *Обществен интерес към разкритата информация* — тази концепция следва да се преценява както предвид съдържанието на разкритата информация, така и принципа на нейното разкриване. Оценката на обществения интерес от разкриването задължително трябва да отчита интересите, които задължението за поверителност има за цел да защити (особено когато разкриването засяга и трети лица). Като отчита обема на информацията от обществен интерес, която може да попадне в обхвата на сигнала за нередности, Съдът посочва, че значението на обществения интерес от разкритата информация ще намалее в зависимост от това дали информацията се отнася до незаконни действия или практики; до осъдителни действия, практики или поведение; или до въпрос, който предизвиква дебат, пораждащ противоречия относно това дали е налице увреждане на обществения интерес или не. Информацията, която може да се счита за такава от обществен интерес, в определени случаи може да се отнася и до поведението на частни субекти/лица, като например дружества. Общественият интерес трябва да се оценява и на наднационално (европейско или международно) ниво или по отношение на други държави и техните граждани. В обобщение, при оценката на този критерий трябва да се отчитат обстоятелствата на всеки отделен казус и контекстът, в който той е възникнал.

В специфичния контекст на разглеждания случай, свързан с предварителни разкрития, Съдът уточнява, че самият факт, че към момента

---

⁷³ *Gawlik срещу Лихтенщайн*, № 23922/19, 16 февруари 2021 г.

на извършване на разкриването вече е бил в ход обществен дебат, сам по себе си не може да изключи възможността разкритата информация също да е била от обществен интерес: целта на сигнализирането за нередности е не само да се разкрие и да се привлече вниманието към информация от обществен интерес, но и да се постигне промяна, което понякога изисква няколко пъти да се подава сигнал по един и същ въпрос. Като са помогнали на широката общественост да си състави информирано мнение по един много сложен въпрос, разкритите от жалбоподателя данъчни декларации са допринесли за прозрачността на данъчните практики на мултинационалните компании, които се стремят да прехвърлят печалбите си в държави с ниски данъци, както и на политическите решения, взети в Люксембург в това отношение. Следователно разкриването на информация е било в обществен интерес не само в Люксембург, но и в Европа и в другите държави, чиито данъчни приходи биха могли да бъдат засегнати от посочените практики. Що се отнася до значимостта на този обществен интерес, Съдът отбелязва важните икономически и социални въпроси, свързани с мястото, което понастоящем заемат глобалните мултинационални компании.

д) *Причинена вреда* — Съдът прецизира условията за балансиращия тест, като уточнява, че освен вредата за работодателя, следва да се вземат предвид и вредните последици като цяло, тъй като те могат да засегнат частни интереси (включително тези на трети страни) и обществени интереси (например по-широкото икономическо благо или доверието на гражданите в справедливостта и правосъдието на данъчните политики на държавите). Тъй като настоящата национална юрисдикция се е съсредоточила единствено върху вредата, претърпяна от PwC, Съдът е взел предвид и вредата, причинена на частните интереси на клиентите на PwC, както и на съответните обществени интереси (например обществения интерес от предотвратяване/наказание на кражбата на данни и от запазване на служебна тайна).

След като извършва балансиране, Съдът заключава, че общественият интерес от процесното разкриване на информация надделява над всички вредни последици, като взема предвид по-специално горните констатации относно значението (на национално и европейско равнище) на обществения дебат относно данъчните практики на мултинационалните компании, за който оповестяваната информация е допринесла съществено.

е) *Тежест на наказанието* — Въпреки че използването на наказателно преследване е несъвместимо с упражняването на свободата на изразяване на лицето, подаващо сигнал за нередности, Съдът все пак отбелязва, че в много случаи, в зависимост от съдържанието на разкриването и естеството на нарушеното с него задължение за поверителност или тайна, поведението на съответното лице може да се квалифицира като престъпление. Освен това нито буквата на член 10, нито практиката на Съда изключват възможността едно и също деяние да доведе до комбинация от санкции или до множество последици, независимо дали са професионални, дисциплинарни, граждански или наказателни. В настоящия случай, като има

предвид естеството на наложените наказания и тежестта на техния кумулативен ефект, и по-специално възпиращия ефект, Съдът счита, че наказателната присъда на жалбоподателя е била непропорционална.

В резултат на цялостния анализ на всички критерии по делото *Guja* Съдът намира, че намесата в правото на жалбоподателя на свобода на изразяване, и по-специално в свободата му да разпространява информация, не е била „необходима в едно демократично общество“ и е в нарушение на член 10 от Конвенцията.

Решението по делото *Macatė срещу Литва*⁷⁴ се отнася до въпроса дали ограниченията върху детска книга, представяща еднополовите отношения като равностойни по същество на разнополовите, преследват легитимна цел.

Жалбоподателката е автор на детски книги и е хомосексуална. Тя написва книга с приказки, предназначена за девет-десетгодишни деца, като се стреми да насърчи толерантността и приемането на различни маргинализирани социални групи. Някои асоциации и членове на *Сеймата (Парламента)* изразяват загриженост относно две от приказките, които разказват за брак между лица от еднакъв пол. Разпространението на книгата е спряно за една година. Когато то е възобновено, книгата е маркирана с предупредителен етикет, в който се посочва, че съдържанието ѝ може да бъде вредно за деца под 14-годишна възраст: това е направено в съответствие с указание на държавен орган, че въпросните приказки насърчават концепция за брака и създаването на семейство, различна от тази, залегнала в Конституцията и законодателството на Литва (а именно съюз само между мъж и жена). Органът се позовава на раздел 4, член 2, §16 от Закона за защита на непълнолетните от отрицателното въздействие на обществената информация („Закон за защита на непълнолетните“). Жалбоподателката безуспешно води гражданско дело срещу издателя.

Пред Съда жалбоподателката се оплаква по член 10 от Конвенцията. Голямата камера (след десезиране на камарата по делото) не се съгласява с аргумента на Правителството, че целта на мерките, предприети срещу книгата на жалбоподателката, е била да се защитят децата от сексуално открито съдържание или съдържание, което „насърчава“ еднополовите връзки като по-добри от разнополовите, като „обижда“, „унижава“ или „омаловажава“ последните (текстът на книгата не дава основание за подобно заключение). Според голямата камера оспорваните мерки всъщност са имали за цел да ограничат достъпа на децата до информация, представяща еднополовите връзки като по същество равностойни на разнополовите. Подобна цел обаче не може да се приеме за легитимна по смисъла на член 10 §2, поради което Съдът установява нарушение на тази разпоредба.

Решението на голямата камера заслужава да бъде отбелязано с това,

⁷⁴ *Macatė срещу Литва* [ГК], №61435/19, 23 януари 2023 г.

че Съдът за първи път оценява ограничения, наложени конкретно върху детска литература (т.е. литература, насочена пряко към деца и написана на леснодостъпен за тях стил и език), представяща еднополови връзки. Решението буди интерес в две отношения: първо, заради начина, по който Съдът е определил целта, преследвана от процесните мерки, и второ, заради оценката на легитимността на тази цел.

(i) След като изключва целите, на които се позовава правителството, Съдът изследва законодателната история на раздел 4, член 2, §16 от Закона за защита на непълнолетните. Всъщност изричното позоваване на хомосексуалните или бисексуалните връзки е било премахнато от окончателния текст на тази разпоредба само за да се избегне международна критика. Освен това всеки един случай, в който тази разпоредба е била прилагана или е правено позоваване, се е отнасял до информация по въпроси, свързани с ЛГБТИ. Поради това Съдът не се съмнява, че целта на разпоредбата е била да ограничи достъпа на децата до съдържание, което представя еднополовите отношения като равностойни по същество на разнополовите. Като взема предвид съответните решения на националните съдилища, Съдът стига до заключението, че целта на процесните мерки срещу книгата на жалбоподателката е била същата, а именно да се забрани достъпът на децата до такава информация.

(ii) Що се отнася до това дали гореспоменатата цел може да се счита за законна, анализът на Съда се основава на следните фактори.

На първо място, Съдът оценява въпроса от гледна точка на най-добрите интереси на децата, разглеждани в светлината на тяхната впечатлителна и лесно повлияваща се природа. В това отношение Съдът се позовава на собствените си заключения (*Алексеев срещу Русия*⁷⁵ и *Баев и други срещу Русия*⁷⁶) и на заключенията на различни международни органи (включително Европейския парламент, Парламентарната асамблея на Съвета на Европа, Венецианската комисия и Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността). От една страна, няма научни доказателства, че информацията за различните сексуални ориентации, когато е представена по обективен и подходящ за възрастта начин, може да причини вреда на децата. От друга страна, липсата на такава информация и продължаващото клеймяване на ЛГБТИ лицата в обществото са вредни за децата, особено за тези, които се идентифицират като ЛГБТИ или произхождат от еднополови семейства. Освен това законите на значителен брой държави - членки на Съвета на Европа, или изрично включват преподаването на еднополовите връзки в училищната програма, или съдържат разпоредби за осигуряване на зачитане на многообразието и за забрана на дискриминацията въз основа на сексуалната ориентация в обучението. Съдът също така взема под внимание процедурата за нарушение, заведена от Европейската комисия срещу Унгария, предвид неотдавнашното ѝ законодателство, което изрично

⁷⁵ *Алексеев срещу Русия*, Жалба № 4916/07 и 2 други, 21 октомври 2010 г.

⁷⁶ *Баев и други срещу Русия*, Жалба № 67667/09 и 2 други, 20 юни 2017 г.

ограничава достъпа на непълнолетните до информация за хомосексуалността или еднополовите връзки (такъв закон е изключение сред държавите-членки на Съвета на Европа).

На второ място, предизвикан от аргумента на правителството за необходимостта да се избегне насърчаването на еднополовите семейства, Съдът взема предвид начина, по който е представена процесната информация. Съдът подчертава, че равното и взаимно зачитане на лицата с различна сексуална ориентация е в основата на цялата структура на Конвенцията. От това следва, че обиждането, унижаването или омаловажаването на лицата поради тяхната сексуална ориентация или насърчаването на един вид семейство за сметка на друг никога не е приемливо съгласно Конвенцията. Във фактите по настоящото дело обаче не може да се открие такава цел или ефект. Напротив, представянето, както е направила жалбоподателката в своите книги, на сериозните връзки между лица от един и същи пол като по същество равностойни на тези между лица от различен пол, по-скоро е пропагандирало уважението и приемането на всички членове на дадено общество в този основен аспект от живота им.

На трето място, Съдът очертава още един ключов елемент за своята оценка на ограниченията на достъпа на децата до информация за еднополовите връзки. По-специално Съдът проверява дали всички подобни мерки се основават единствено на съображения за сексуалната ориентация или има някакво друго основание да се счита, че процесната информация е неподходяща или вредна за растежа и развитието на децата.

Съдът подчертава, че всички подобни мерки, предприети единствено въз основа на сексуалната ориентация, имат по-широки социални последици. Такива мерки, независимо дали са пряко залегнали в закона или са приети с решения по всеки отделен случай, показват, че властите предпочитат едни видове връзки и семейства пред други и че считат връзките между различни полове за по-приемливи и ценни в социален план от еднополовите връзки, като по този начин допринасят за продължаващото заклеймяване на последните. Ето защо подобни ограничения, колкото и минимални да са по своя обхват и последици, са несъвместими с понятията за равенство, плурализъм и толерантност, присъщи на едно демократично общество. По този начин Съдът напълно потвърждава и се опира на предишните си заключения по делото *Баев и други* относно руската законова забрана за „насърчаване на хомосексуалността или нетрадиционните сексуални отношения“ сред непълнолетни: той е намерил по-специално, че чрез приемането на такива закони властите засилват стигмата и предразсъдъците и насърчават хомофобията.

В обобщение, когато няма никакво друго основание да се счита, че информацията за еднополовите връзки е неподходяща или вредна за растежа и развитието на децата, ограниченията на достъпа до такава информация не преследват цели, които могат да бъдат приети за легитимни по смисъла на член 10 §2, и следователно са несъвместими с член 10 от Конвенцията.

Решението по делото *Sanchez срещу Франция*⁷⁷ се отнася до отговорността на политици, които използват социалните мрежи за политически и изборни цели, в случаите, когато в профилите на тези политици други потребители публикуват реч на омразата.

Жалбоподателят, който по това време е избран за общински съветник и кандидат на парламентарните избори, е признат за виновен в подбуждане на омраза и насилие срещу мюсюлмани. Той е осъден на глоба за това, че не е изтрил от своята „стена“ във Facebook — която е била публично достъпна и използвана по време на предизборната кампания — ислямофобски коментари, чиито автори също са осъдени (като съучастници). Осъждането следва като резултат от жалба, подадена от партньорката на един от политическите опоненти на жалбоподателя. Почувствала се лично засегната, тя влиза в конфронтация с един от авторите, който незабавно изтрива съобщението си и уведомява жалбоподателя, който впоследствие публикува на „стената“ си във Facebook съобщение, в което приканва интернет потребителите да внимават със съдържанието на коментарите си, но без да модерира вече публикуваните. През 2021 г. камара на Съда не намира нарушение на член 10, като счита, че присъдата се основава на значими и достатъчни причини и е „необходима в едно демократично общество“. След отнасяне на делото до голямата камара, тя стига до същото заключение.

Това решение на голямата камара заслужава да се отбележи с това, че Съдът за първи път разглежда въпроса за отговорността на потребителите на социални мрежи или други видове нетърговски интернет форуми във връзка с коментари, публикувани от трети лица в профилите на тези потребители. По този начин Съдът консолидира и допълва практиката си по делото *Delfi AS срещу Естония*⁷⁸, което се отнася до отговорността на подобно основание на голям интернет новинарски портал. С оглед на специфичните особености на разглежданото дело Съдът подхожда към въпроса от гледна точка на „задълженията и отговорностите“ по смисъла на член 10 §§ 2, които трябва да бъдат поети от политиците, когато те решат да използват социалните мрежи за политически цели, по-специално за предизборна кампания, като откриват форуми, които са достъпни за обществеността в интернет, за да получават нейните реакции и коментари.

(i) Според Съда, по принцип не е трудно да се ангажира отговорността на притежателя на профил в социална мрежа при коментари на трети лица, при условие че съществуват гаранции за възлагането на тази отговорност и че е налице споделена отговорност между всички участващи лица. Ако е целесъобразно, степента на отговорността и начинът на нейното разпределяне биха могли да бъдат степенувани в зависимост от обективното положение на всеки участник, независимо дали става въпрос за хост (професионалист, който създава социална мрежа и я предоставя на

⁷⁷ Sanchez срещу Франция [ГК], № 45581/15, 15 май 2023 г.

⁷⁸ Delfi AS срещу Естония [ГК], № 64569/09, ЕСПЧ 2015 г.

потребителите) или за притежател на профил, който използва платформата, за да публикува свое собствено съдържание, като същевременно позволява на други потребители да публикуват коментари. Съдът подчертава факта, че притежателят на профил не може да претендира за каквото и да е право на безнаказаност при използването на цифровите инструменти, предоставени в интернет. Ако притежателят на профила бъде освободен от отговорност, това може да улесни или насърчи злоупотребите и използване, не само на речта на омразата и призивите към насилие, но и на манипулациите, лъжите или дезинформацията. За Съда няма съмнение, че е желателно да се въведе минимална степен на модерирание или предварително филтриране, за да се идентифицират възможно най-скоро всички явно незаконни публикации и да се гарантира тяхното изтриване в разумен срок — дори когато няма реакция от увредената страна — независимо дали от страна на хоста (в случая Facebook), или от страна на притежателя на профила. Последният трябва да действа в рамките на ограниченията, които могат да се очакват от него или нея.

(ii) За да определи какви стъпки е длъжен да предприеме или може да се очаква да предприеме притежателят на профила във връзка с незаконни коментари на трети лица, Съдът излага факторите, които са релевантни за неговия анализ:

а) естеството и контекстът на процесните коментари (в разглеждания случай те представляват реч на омразата, чието въздействие става по-силно и по-вредно в навечерието на избори);

б) въвеждането на автоматично филтриране на коментарите и практическата възможност за предварително модерирание (в разглеждания случай тези средства не са били налични във Facebook);

в) трафикът в профила: когато той е прекомерен, ресурсите или наличността, необходими за осигуряване на ефективен мониторинг, ще бъдат значителни, ако не и съществени (този въпрос не възниква в разглеждания случай, тъй като в отговор на първоначалното и законно съдържание на жалбоподателя са публикувани само около петнадесет коментара);

г) съзнателният избор достъпът до форума на профила (Facebook „стената“) да бъде изцяло публичен: подобно решение не може да бъде критикувано в настоящия случай и всяко лице, което избира това — и следователно особено политик с опит в публичната комуникация — трябва да е наясно с по-големия риск от прекомерни и неуместни коментари, които могат да се появят и задължително да станат видими за по-широка аудитория;

д) знание за незаконосъобразните коментари на трети лица (в разглеждания случай, въпреки че е бил бързо предупреден от авторите, жалбоподателят не е модерирал въпросните коментари);

е) бързината на реакцията (в разглеждания случай, след като отбелязва, че един от авторите е изтрил коментара си по-малко от двадесет и четири часа след публикуването му, Съдът намира, че да се изисква от притежателя на профила да действа още по-бързо би било прекомерно и неприложимо; жалбоподателят обаче е оставил всички останали коментари

видими повече от месец след публикуването им);

ж) статута на притежателя на профила (в настоящия случай става въпрос не само за политик в предизборна кампания, но и за професионалист в областта на стратегията за онлайн комуникация с известен опит в областта на цифровите технологии), и по-специално за известността и представителността на лицето, от които зависи степента на отговорност. Съдът счита, че е от значение да приложи оценка на пропорционалността въз основа на това ниво:

...частно лице с ограничена популярност и представителност ще има по-малко задължения от местен политик и кандидат, който се кандидатира за органите на местно управление, който на свой ред ще има по-малка тежест от национална фигура, за която изискванията по необходимост ще бъдат още по-сериозни, поради тежестта и обхвата, които се придават на думите му, и ресурсите, до които ще има по-голям достъп, за да се намеси ефективно в платформите на социалните медии.

Съдът обаче подчертава, че макар от един политик да се изискват специфични задължения, това изискване не може да се отдели от принципите, свързани с правата, които се свързват с този статут, и националните съдилища биха могли да се позоват на тези принципи в съответствие с установената съдебна практика.

(iii) Макар че по това дело не е бил повдигнат въпросът за онлайн анонимността (за разлика от дело *Delfi AS*, цитирано по-горе), фактът, че авторите на неправомерните коментари са били осъдени, не изключва възможността за отделно установяване на отговорността на притежателя на профила по други обвинения и при друг режим. Освен това, въпреки възпиращия ефект за потребителите на социални мрежи или онлайн форуми, Съдът потвърждава, че наказателноправните мерки не трябва да се изключват в случаи на реч на омразата или призови към насилие. Освен това глобата в размер на 3000 евро не е имала отрицателни последици за политическата кариера на жалбоподателя, нито е имала възпиращ ефект върху упражняването на свободата му на изразяване.

СПРАВЕДЛИВО ОБЕЗЩЕТЕНИЕ (ЧЛЕН 41)

Неимуществени вреди

Решението по делото *Грузия срещу Русия (II)*⁷⁹ касае справедливо обезщетение по международно дело, по което държавата - ответник е престанала да бъде член на Съвета на Европа.

В [основното си решение](#)⁸⁰ от 21 януари 2021 г. Съдът намира, че в контекста на въоръжения конфликт между Грузия и Русия през август 2008 г. са налице редица административни практики от страна на Руската федерация в нарушение на членове 2, 3, 5 и 8 от Конвенцията, член 1 от Протокол № 1 и член 2 от Протокол № 4. Съдът намира също, че Русия не е изпълнила задълженията си по член 38 от Конвенцията. Разглеждането на член 41 е отложено. След това правителството - жалбоподател представя своите претенции за справедливо обезщетение, а правителството - ответник не реагира на поканата на Съда да представи своите коментари в отговор. Междувременно, на 16 март 2022 г. Руската федерация престава да бъде член на Съвета на Европа и на 22 март 2022 г. пленарният състав на Съда приема [„Резолюция на Европейския съд по правата на човека относно последните от прекратяването на членството на Руската федерация в Съвета на Европа в светлината на член 58 от Европейската конвенция за правата на човека“](#), в която се посочва, че Руската федерация ще престане да бъде страна по Конвенцията на 16 септември 2022 г.

Съдът постановява, че е компетентен да разгледа исквете за справедливо обезщетение на правителството - жалбоподател и независимо от гореспоменатото прекратяване на членството на Руската федерация в Съвета на Европа и липсата на съдействие от страна на правителството - ответник няма пречка за разглеждането им. Той присъжда на правителството - жалбоподател еднократни суми за неимуществени вреди за всяко нарушение, установено в основното решение, с изключение на 1408 предполагаеми жертви на административната практика на подпалване и ограбване на къщи в „буферната зона“.

Решението на голямата камера заслужава внимание с това, че Съдът първо потвърждава своята компетентност да разглежда въпроси, които не са по същество (като справедливо обезщетение, обвързващата сила на решение на Съда и задължението на правителството да сътрудничи), след като съответната държава вече не е Високодоговаряща страна по Конвенцията, и, второ, допълнително изяснява приложението на член 41 по международни дела (след делата *Кипър срещу Турция*⁸¹ и *Грузия срещу Русия (I)*⁸²).

⁷⁹ *Грузия срещу Русия (II)* (справедливо обезщетение) [ГК], №38263/08, 28 април 2023 г. Вж. също член 46 (Задължителна сила и изпълнение на решенията — Изпълнение на решенията) и член 38 (Задължение за създаване на всички необходими условия) по-долу.

⁸⁰ *Грузия срещу Русия (II)* [ГК], №.38263/08, 21 януари 2021 г.

⁸¹ *Кипър срещу Турция* (справедливо обезщетение) [ГК], №25781/94, ЕСПЧ 2014 г.

⁸² *Грузия срещу Русия (I)* (справедливо обезщетение) [ГК], №13255/07, 31 януари 2019 г.

(i) Съдът пояснява, че прекратяването на членството на дадена договаряща страна в Съвета на Европа не я освобождава от задължението ѝ да сътрудничи на органите по Конвенцията и че това задължение продължава, докато Съдът е компетентен да разглежда жалби срещу тази държава. Тъй като фактите, довели до разглежданата междудържавна жалба, са настъпили преди 16 септември 2022 г., Съдът потвърждава, че е компетентен да разгледа исквете за справедливо обезщетение по това дело. Той пояснява, че член 38 (задължение на правителството - ответник да сътрудничи), член 41 (справедливо обезщетение) и член 46 (обвързваща сила и изпълнение на решенията) от Конвенцията, както и съответните разпоредби от Правилника на Съда, продължават да бъдат приложими, след като държавата - ответник е престанала да бъде Високодоговаряща страна по Конвенцията.

(ii) По същия начин, съгласно член 46 § 1 от Конвенцията, Руската федерация е била длъжна да изпълнява решенията на Съда, въпреки прекратяването на членството ѝ в Съвета на Европа. Член 46 §2, изискващ от Комитета на министрите да определи ефективен механизъм за изпълнение на решенията на Съда, е приложим и по дела срещу държава, която е престанала да бъде Високодоговаряща страна.

(iii) Съдът препотвърждава принципите и методологията за преброяване и идентифициране на твърдените индивидуални жертви на нарушение за целите на прилагането на член 41 в междудържавно дело, както са определени в делото *Грузия срещу Русия (I)* (справедливо обезщетение) (§68-71, цитирано по-горе). В тази връзка той уточнява, че задължението на Високодоговарящите страни да си сътрудничат (член 38 от Конвенцията и правило 44А от Правилника на Съда) се отнася и за двете страни в производството: не само за правителството - ответник, по отношение на което в основното решение е установено наличието на административна практика в нарушение на Конвенцията, но и за правителството - жалбоподател, което в съответствие с правило 60 от Правилника на Съда трябва да докаже исквете.

По-специално, по отношение на справедливото обезщетение за административната практика на разграбване или унищожаване на частна собственост, Съдът налага на правителството - жалбоподател стриктно изискване да представи допълнителни доказателства за правото на собственост или местоживеене на твърдените преки жертви. Правителството - жалбоподател е представило списък с 1408 твърдени жертви на административната практика на подпалване и ограбване на къщи в „буферната зона“. Позовавайки се на практиката си по индивидуални жалби, Съдът посочва, че е разработил гъвкав подход по отношение на доказателствата, които трябва да бъдат представени от жалбоподателите, които твърдят, че са загубили имуществото и жилището си в ситуации на международен или вътрешен въоръжен конфликт. Въпреки това, ако даден жалбоподател не представи никакви доказателства за правото на собственост или за местоживеенето си, исканията му няма как да бъдат уважени. По подобен начин в настоящото междудържавно дело доказателствата,

представени от правителството жалбоподател, не позволяват на Съда да установи, че къщите, за които се твърди, че са били подпалени или ограбени, действително са принадлежали на лицата от списъка или са представлявали техен дом или жилище по смисъла на член 8. Съответно Съдът счита, че не е в състояние да постанови решение по член 41 в това отношение.

ЗАДЪЛЖИТЕЛНА СИЛА И ИЗПЪЛНЕНИЕ НА РЕШЕНИЯТА (ЧЛЕН 46)

Изпълнение на решенията

Решението по делото *Грузия срещу Русия (II)*⁸³ касае справедливо обезщетение по междудържавно дело, по което държавата - ответник е престанала да бъде член на Съвета на Европа.

В [основното си решение](#)⁸⁴ от 21 януари 2021 г. Съдът намира, че в контекста на въоръжения конфликт между Грузия и Русия през август 2008 г. са налице редица административни практики от страна на Русия в нарушение на членове 2, 3, 5 и 8 от Конвенцията, член 1 от Протокол №1 и член 2 от Протокол №4. Съдът намира също, че Русия не е изпълнила задълженията си по член 38 от Конвенцията. Разглеждането по член 41 е отложено. След това правителството - жалбоподател представя своите претенции за справедливо обезщетение, а правителството - ответник не реагира на поканата на Съда да представи своите коментари в отговор. Междувременно, на 16 март 2022 г. Руската федерация престава да бъде член на Съвета на Европа и на 22 март 2022 г. пленарният състав на Съда приема [„Резолюция на Европейския съд по правата на човека относно последиците от прекратяването на членството на Руската федерация в Съвета на Европа предвид на член 58 от Европейската конвенция за правата на човека“](#), в която се посочва, че Руската федерация ще престане да бъде страна по Конвенцията на 16 септември 2022 г.

Съдът постановява, че е компетентен да разгледа исквете за справедливо обезщетение на правителството - жалбоподател, независимо от гореспомнатото прекратяване на членството на Руската федерация в Съвета на Европа и от факта, че липсата на съдействие от страна на правителството - ответник не представлява пречка за разглеждането им. Той присъжда на правителството-жалбоподател еднократни суми за неимуществени вреди за всяко нарушение, установено в основното решение, с изключение на 1408 предполагаеми жертви на административната практика на подпалване и ограбване на къщи в „буферната зона“.

Решението на голямата камера заслужава внимание, тъй като Съдът потвърждава компетентността си да се занимава с въпроси, които не са по същество (като справедливо обезщетение, обвързващата сила на решението

⁸³ *Грузия срещу Русия (II)* (справедливо обезщетение) [ГК], №38263/08, 28 април 2023 г. Вж. също член 41 (Справедливо обезщетение — Нематериални вреди) по-горе и член 38 (Задължение за създаване на всички необходими условия) по-долу.

⁸⁴ *Грузия срещу Русия (II)* [ГК], №.38263/08, 21 януари 2021 г.

и задължението на правителството да сътрудничи), след като съответната държава вече не е Висококодоговаряща страна по Конвенцията.

(i) Съдът пояснява, че прекратяването на членството на дадена договаряща страна в Съвета на Европа не я освобождава от задължението ѝ да сътрудничи на органите по Конвенцията и че това задължение продължава, докато Съдът е компетентен да разглежда жалби срещу тази държава. Тъй като фактите, довели до настоящата междудържавна жалба, са настъпили преди 16 септември 2022 г., Съдът потвърждава, че е компетентен да разгледа исквете за справедливо обезщетение по това дело. Той пояснява, че член 38 (задължение на правителството - ответник да сътрудничи), член 41 (справедливо обезщетение) и член 46 (обвързваща сила и изпълнение на решенията) от Конвенцията, както и съответните разпоредби от Правилника на Съда, продължават да бъдат приложими, след като държавата - ответник е престанала да бъде Висококодоговаряща страна по Конвенцията.

(ii) По същия начин Руската федерация е задължена по силата на член 46 §§1 от Конвенцията да изпълнява решенията на Съда въпреки прекратяването на членството ѝ в Съвета на Европа. Член 46 §§2, който изисква Комитетът на министрите да определи ефективен механизъм за изпълнение на решенията на Съда, също е приложим по дела срещу държава, която е престанала да бъде Висококодоговаряща страна.

ДРУГИ РАЗПОРЕДБИ НА КОНВЕНЦИЯТА

Задължение за създаване на всички необходими условия (член 38)

Решението по делото *Грузия срещу Русия (II)*⁸⁵ се отнася до справедливо обезщетение по междудържавно дело, по което държавата - ответник е престанала да бъде член на Съвета на Европа.

В **основното си решение**⁸⁶ от 21 януари 2021 г. Съдът намира, че в контекста на въоръжения конфликт между Грузия и Русия през август 2008 г. са налице редица административни практики от страна на Руската федерация в нарушение на членове 2, 3, 5 и 8 от Конвенцията, член 1 от Протокол № 1 и член 2 от Протокол № 4. Съдът намира също, че Русия не е изпълнила задълженията си по член 38 от Конвенцията. Разглеждането по член 41 е отложено. След това правителството - жалбоподател представя своите претенции за справедливо обезщетение, а правителството - ответник не реагира на поканата на Съда да представи своите коментари в отговор. Междувременно, на 16 март 2022 г. Руската федерация престава да бъде член на Съвета на Европа и на 22 март 2022 г. пленарният състав на Съда приема „**Резолюция на Европейския съд по правата на човека относно последиците от прекратяването на членството на Руската федерация в Съвета на Европа в светлината на член 58 от Европейската конвенция за правата на човека**“, в която се посочва, че Руската федерация ще престане да бъде страна по Конвенцията на 16 септември 2022 г.

Съдът постановява, че е компетентен да разгледа исквете за справедливо обезщетение на правителството - жалбоподател, независимо от гореспомнатото прекратяване на членството на Руската федерация в Съвета на Европа, и че липсата на съдействие от страна на правителството - ответник не представлява пречка за разглеждането им. Той присъжда на правителството - жалбоподател еднократни суми за нематериални вреди за всяко нарушение, установено в основното решение, с изключение на 1408 предполагаеми жертви на административната практика на подпалване и ограбване на къщи в „буферната зона“.

Решението на голямата камера заслужава внимание с това, че Съдът потвърждава компетентността си да се занимава с въпроси, които не са по същество (като справедливо обезщетение, обвързващата сила на решението и задължението на правителството да сътрудничи), след като съответната държава вече не е Високодоговаряща страна по

⁸⁵ *Грузия срещу Русия (II)* (справедливо обезщетение) [ГК], № 38263/08, 28 април 2023 г. Вж. също член 41 (Справедливо обезщетение — Нематериални вреди) и член 46 (Задължителна сила и изпълнение на решенията) по-горе.

⁸⁶ *Грузия срещу Русия (II)* [ГК], №. 38263/08, 21 януари 2021 г.

Конвенцията.

Съдът пояснява, че прекратяването на членството на дадена договаряща страна в Съвета на Европа не я освобождава от задължението ѝ да сътрудничи на органите по Конвенцията и че това задължение продължава, докато Съдът е компетентен да разглежда жалби срещу тази държава. Тъй като фактите, довели до разглежданата междудържавна жалба, са настъпили преди 16 септември 2022 г., Съдът потвърждава, че е компетентен да разгледа исквете за справедливо обезщетение по това дело. Той пояснява, че член 38 (задължение на правителството - ответник да сътрудничи), член 41 (справедливо обезщетение) и член 46 (обвързваща сила и изпълнение на решенията) от Конвенцията, както и съответните разпоредби от Правилника на Съда, продължават да бъдат приложими, след като държавата - ответник е престанала да бъде Високодоговаряща страна по Конвенцията.

Компетентност на Съда (член 32)

Решението по делото *Grosam срещу Чешката република*⁸⁷ се отнася до разграничението между оплакване и вторичен аргумент, и последващото разграничаване на възможността на Съда да преквалифицира жалба.

Дисциплинарната камара на Върховния административен съд е признала жалбоподателя за виновен в неправомерно поведение и му е наложила глоба.

В жалбата си до Съда той се оплаква на основание член 6 § 1 от липсата на справедливост на дисциплинарното производство. Той се оплаква също така, съгласно член 2 от Протокол № 7, че вътрешното право изключва жалбите срещу дисциплинарния състав на Върховния административен съд. След като правителството - ответник е уведомено за делото, камара на Съда служебно кани страните да представят допълнителни становища по член 6 §§ 1 относно това дали предвид състава си дисциплинарната камара отговаря на изискванията за „съд, създаден в съответствие със закона“ по смисъла на тази разпоредба. В становището си от 5 ноември 2015 г. жалбоподателят твърди, че това не е така. В решението си камарата на Съда преквалифицира оплакването по член 2 от Протокол № 7 като такова, което следва да се разгледа по член 6 §§ 1, и намира нарушение на тази разпоредба: дисциплинарната камара не отговаря на изискванията за независим и безпристрастен съд и освен това не е необходимо да се разглежда допустимостта/състоятелността на останалите оплаквания по член 6 §§ 1 (справедливост на дисциплинарното производство).

Голямата камара не се съгласява, като намира, че доводите на

---

⁸⁷ *Grosam срещу Чешката република* [ГК], № 19750/13, 1 юни 2023 г. Вж. също в член 34 (Индивидуални жалби) по-горе.

жалбоподателя по член 2 от Протокол № 7 не могат да се тълкуват като повдигане на оплакване, че дисциплинарният състав не е бил независим и безпристрастен съд по смисъла на член 6 §1. Жалбоподателят не е повдигнал такова оплакване във формуляра си за жалба, а едва впоследствие в съображенията си до камарата, след като тя е уведомила за жалбата правителството - ответник. Поради това голямата камера намира това ново оплакване за недопустимо, като се има предвид, че то е подадено повече от шест месеца след приключването на дисциплинарното производство срещу жалбоподателя (през 2012 г.). Като преминава към разглеждане на останалите оплаквания в рамките на препратеното дело, голямата камера отхвърля оплакванията по член 6 §1 (справедливост на дисциплинарното производство) като явно необосновани и след като се съгласява с камарата, че член 6 §1 е приложим в гражданския си, но не и в наказателния си аспект, голямата камера отхвърля като несъвместима *ratione materiae* с разпоредбите на Конвенцията жалбата по член 2 от Протокол № 7 (понятието „престъпление“, използвано в тази разпоредба, съответства на понятието „наказателно обвинение“ в член 6 §1).

Решението на голямата камера заслужава внимание, тъй като Съдът, като господар на правната квалификация, която трябва да се даде на фактите по делото, потвърждава и изяснява границите на правомощието си да преквалифицира оплакванията на жалбоподателя и по този начин гарантира, че обхватът на делото не се разширява извън оплакванията, съдържащи се в жалбата.

Съдът отново изтъква, че може да основе решението си само на фактите, „предмет на оплакване“, които следва да се разглеждат в светлината на правните аргументи, които ги подкрепят, и обратно, като тези два елемента на жалбата са взаимосвързани (*Radomilja и други срещу Хърватия*⁸⁸). Като се основава на подхода си в контекста на изчерпването на вътрешноправните средства за защита, Съдът подчертава, че не е достатъчно нарушението на Конвенцията да е „очевидно“ от фактите по делото или от твърденията на жалбоподателя. Вместо това жалбоподателите е трябвало да подадат оплакване, че определено действие или бездействие е довело до нарушаване на правата, предвидени в Конвенцията или протоколите към нея, по начин, който не бива да оставя Съда да преценява дали определено оплакване е било повдигнато или не (*Farzaliyev срещу Азербайджан*⁸⁹). Позовавайки се на подобна позиция на Международния съд на ООН (ICJ — сравни решенията по делата *Ядрени опити (Австралия срещу Франция)*⁹⁰ и *Спор*

⁸⁸ *Radomilja и други срещу Хърватия* [ГК], № а 37685/10 и 22768/12, 20 март 2018 г.

⁸⁹ *Farzaliyev срещу Азербайджан*, № 29620/07, 28 май 2020 г.

⁹⁰ *Ядрени опити (Австралия срещу Франция)*, решение от 20 декември 1974 г., Доклади на МС от 1974 г., стр. 253.

за статута и ползването на водите на река Силала (Чили срещу Боливия)⁹¹), Съдът подчертава, че няма право да замества жалбоподателя и да формулира нови оплаквания само въз основа на изложените аргументи и факти. Позовавайки се отново на решението на Международния съд по делото за *ядрените опити*, Съдът пояснява, че е необходимо да се прави разлика между оплаквания (т.е. аргументи, сочещи причината или факта, съставляващи твърдените нарушения на Конвенцията) и вторични аргументи.

Въз основа на това Съдът разглежда въпроса дали оплакването на жалбоподателя по член 2 от Протокол № 7, както е формулирано в жалбата му, може да бъде разгледано по член 6 §§1 (като оплакване за независим и безпристрастен съд), както е направила камарата, след като го е преквалифицирала, за да попадне в обхвата на тази разпоредба. В жалбата си жалбоподателят не твърди, че включването в състава на дисциплинарната камара на членове, които не са професионални съдии, е довело до нарушение на член 2 от Протокол № 7. Той по-скоро твърди, че този орган не може да се счита за „висшестоящ съд“ по смисъла на член 2 от тази разпоредба, тъй като неговите непрофесионални членове не са подчинени на същите изисквания за експертни познания и независимост като съдиите. Следователно този аргумент е имал за цел единствено да обоснове прилагането на изключението по член 2 §§2 от Протокол № 7, според което правото на обжалване не се прилага, когато обвиняемият е бил съден на първа инстанция от най-висшата съдебна инстанция. Освен това жалбоподателят подчертава, че съставът на дисциплинарния състав е нетипичен за висшите съдебни институции в Чешката република, които обикновено не включват непрофесионални съдебни заседатели (тяхното участие е обичайно в някои първоинстанционни съдилища). Накратко, той не твърди, че дисциплинарната камара не е „съд“, а само че не е „висшестоящ съд“.

Според Съда това е вторичен аргумент, който не може да бъде приравнен на оплакване: в действителност жалбоподателят не е твърдял, че съставът на дисциплинарната камара е причина или факт, съставляващ нарушение на член 2 от Протокол № 7. Следователно аргументът му не може да се тълкува като повдигане на оплакване, че дисциплинарният състав не е независим и безпристрастен съд по смисъла на член 6 §§1. Ако жалбоподателят е искал на този етап да се оплаче от нарушение на тези гаранции, посочени в член 6 §§1, той е трябвало да го посочи във формуляра на жалбата си по ясен начин, още повече че приложното поле на член 6 е много широко и жалбите по тази разпоредба трябва да съдържат всички параметри, необходими на Съда да определи въпроса, който ще бъде призован да разгледа (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá срещу*

---

⁹¹ Спор за статута и използването на водите на река Силала (Чили срещу Боливия), решение на МС от 1 декември 2022 г.

*Португалия*⁹²). Въпреки че жалбоподателят е формулирал такова оплакване в свое становище пред камарата, това е било ново оплакване: тъй като то се е отнасяло до отделни изисквания, произтичащи от член 6 §1, следователно не е могло да се разглежда като отнасящо се до конкретен аспект на първоначалното му оплакване по член 2 от Протокол № 7. Съответно, като е повдигнал въпрос относно спазването на изискването за „съд, създаден в съответствие със закона“ по член 6 §1, камарата е разширила служебно (по своя инициатива) обхвата на делото извън първоначално отнесеното от жалбоподателя в жалбата му. По този начин камарата е превишила правомощията, предоставени на Съда по силата на членове 32 и 34 от Конвенцията.

Решението по делото *Pivkina и други срещу Русия*⁹³ се отнася до компетентността на Съда *ratione temporis* основно във връзка с действия или бездействия, обхващащи датата, на която държавата-ответник е престанала да бъде страна по Конвенцията.

На 16 март 2022 г. Руската федерация престава да бъде член на Съвета на Европа. Скоро след това Съдът, заседаващ в пленарен състав, приема *резолюция*, в която се посочва, че Руската федерация ще престане да бъде Високодоговаряща страна по Конвенцията на 16 септември 2022 г. („датата на прекратяване“). Жалбите се отнасят до различни фактически сценарии, в които се твърдят нарушения на различни разпоредби на Конвенцията. Някои от фактите са настъпили до, други — след, а трети се простират преди и след дата на прекратяване. Съдът потвърждава отново своята компетентност да разглежда дела, по които всички действия и съдебни решения, довели до твърдените нарушения на Конвенцията, са се случили до датата на прекратяване⁹⁴. Освен това Съдът отхвърля жалби като несъвместими *ratione personae* с разпоредбите на Конвенцията, когато както правопораждащият факт, така и съдебното обжалване срещу него са настъпили след датата на прекратяване. Що се отнася до случая, в който фактите обхващат периода след датата на прекратяване, Съдът намира, че някои от жалбите попадат в неговата компетентност по време и уведомява за това ответното правителство. Той отхвърля останалите оплаквания като несъвместими *ratione temporis* с член 35 §3 от Конвенцията.

Решението следва да се отбележи с това, че Съдът подчертава, че държава, която е престанала да бъде страна по Конвенцията, не може чрез вътрешното си законодателство да променя или намалява обхвата на

⁹² *Ramos Nunes de Carvalho e Sá срещу Португалия* [ГК], № 55391/13 и 2 други, §104, 6 ноември 2018 г.

⁹³ *Pivkina и други срещу Русия* (реш.), № 2134/23 и 6 други, 2 юни 2023 г. Вж. също член 35 §3, буква а) (Компетентност *ratione temporis* и компетентност *ratione personae*) по-горе.

⁹⁴ *Федотова и други срещу Русия* [ГК], 17 януари 2023 г.

компетентността на Съда.

Федералният закон на Русия № 43-ФЗ от 28 февруари 2023 г. предвижда, че Конвенцията трябва да се счита за престанала да се прилага в Руската федерация от 16 март 2022 г. (а не от датата на прекратяване). Съдът обаче подчертава, че възможността му да определя собствената си компетентност е от съществено значение за системата за защита на Конвенцията. Присъединявайки се към Конвенцията, Високодоговарящите се страни са поели ангажимент да спазват не само нейните материалноправни разпоредби, но и нейните процесуални разпоредби, включително член 32, който предоставя на Съда изключителни правомощия по спорове относно неговата компетентност. Следователно компетентността на Съда не може да зависи от събития, които са външни за неговата дейност, като например вътрешно законодателство, което се стреми да засегне или ограничи неговата компетентност по висящи дела, като например гореспоменатия руски закон.

Прекратяване на членството в Съвета на Европа (член 58)

Решението по делото *Федотова и други срещу Русия*⁹⁵ заслужава да се отбележи, тъй като по него Съдът за първи път се произнася доколко е компетентен да разгледа дело срещу Русия, след като тя е престанала да бъде страна по Конвенцията.

Като се позовава на текста на член 58 (§2 и 3), Съдът потвърждава, че държава, която е престанала да бъде страна по Конвенцията, поради факта, че е престанала да бъде член на Съвета на Европа, не е освободена от задълженията си по Конвенцията по отношение на всяко действие, извършено от тази държава преди датата, на която тя е престанала да бъде страна по Конвенцията. По този начин Съдът потвърждава прочита на тази разпоредба в резолюцията относно Русия⁹⁶, приета след пленарно заседание. В настоящия казус фактите, довели до твърдените нарушения на Конвенцията, са се случили преди 16 септември 2022 г., когато Русия е престанала да бъде страна по Конвенцията. Тъй като жалбите са били подадени до него през 2010 г. и 2014 г., Съдът е бил компетентен да ги разгледа. В крайна сметка Съдът установява нарушение на член 8 на основание, че държавата-ответник не е изпълнила позитивното си задължение да гарантира адекватно признаване и защита на жалбоподателите, еднopolови двойки.

⁹⁵ *Федотова и други срещу Русия* [ГК], № 40792/10 и 2 други, 17 януари 2023 г. Вж. също член 8 (Позитивни задължения) по-горе.

⁹⁶ Резолюция на Европейския съд по правата на човека относно последиците от прекратяването на членството на Руската федерация в Съвета на Европа в светлината на член 58 от Европейската конвенция за правата на човека, приета на 22 март 2022 г.

МЕЖДУДЪРЖАВНИ ДЕЛА (ЧЛЕН 33)

Решението по делото *Украйна и Нидерландия срещу Русия*⁹⁷ се отнася до изключването от компетентност в контекста на активната фаза на военните действия, както и до значението на недържавните средства за защита по междудържавно дело за целите на правилото за шестмесечния срок.

В двете си междудържавни жалби украинското правителство твърди, че Русия е приложила административна практика, която е довела до множество нарушения на Конвенцията в районите на Източна Украйна под контрола на сепаратистите. Междудържавната жалба, подадена от правителството на Нидерландия, се отнася до свалянето на полет МН17. В своето решение голямата камера намира, че Русия е имала ефективен контрол над всички райони в ръцете на сепаратистите от 11 май 2014 г. и че процесните факти попадат в териториалната юрисдикция (*ratione loci*) на Русия по смисъла на член 1, с изключение на жалбата на украинското правителство относно бомбардировките и обстрела на райони извън контрола на сепаратистите. Въпросът дали последната жалба попада под юрисдикцията на Русия (власт и контрол на представител на държавата) е присъединен към разглеждането по същество. Голямата камера потвърждава своята компетентност *ratione materiae* да разглежда жалби, свързани с въоръжени конфликти. Той отхвърля допълнителните предварителни възражения на правителството - отговорник (твърдяната липса на „изискванията за истинска жалба“ (член 33), неизчерпване на вътрешноправните средства за защита и неспазване на шестмесечния срок) и обявява жалбата за допустима: оплакванията на нидерландското правителство по материалноправните и процесуалните аспекти на членове 2, 3 и 13 във връзка със свалянето на полет МН17; както и оплакванията на украинското правителство относно твърдяна административна практика, противоречаща на членове 2 и 3, член 4 §2 и членове 5, 8, 9 и 10 от Конвенцията и членове 1 и 2 от Протокол №1, член 2 от Протокол № 4, както и член 14 от Конвенцията във връзка с член 2 и 3, член 4 §2 и член 5, 9 и 10 от Конвенцията и член 1 и 2 от Протокол №1⁹⁸.

Решението на голямата камера заслужава да се отбележи в няколко аспекта. На първо място, Съдът хвърля известна светлина върху начина на тълкуване на изключването от юрисдикцията на „военни операции,

⁹⁷ *Украйна и Нидерландия срещу Русия* (решение) [ГК], № 8019/16 и 2 други, приети на 30 ноември 2022 г. и връчени на 25 януари 2023 г. Вж. също в член 1 (Юрисдикция на държавите), член 35 §1 (Изчерпване на вътрешноправните средства за защита) и член 35 §1 (Четиримесечен срок) по-горе.

⁹⁸ Голямата камера обяви за недопустими следните жалби на украинското правителство: индивидуалните жалби относно твърдяното отвлечане на три групи деца и придружаващи ги възрастни (неизчерпване на вътрешноправните средства за защита); жалбите за административни практики в нарушение на член 11 (липса на достатъчно *prima facie* доказателства за повтаряемост на действията) и на член 3 от Протокол № 1 (президентските избори са извън обхвата на тази разпоредба).

проведени по време на активна фаза на военни действия“, в съответствие с принципа, изложен в делото *Грузия срещу Русия (II)*⁹⁹. На второ място, и по отношение на свалянето на полет МН17, Съдът разглежда ефективността на вътрешноправните средства за защита, като взема предвид важното политическо измерение на делото. На трето място, и в новия и изключителен контекст на жалбата, Съдът изяснява как взаимодействието между правилото за шестте месеца и изчерпването на „вътрешноправните“ средства за защита, залегнало в член 35 §1, трябва да бъде пренесено върху потенциалните средства за защита извън държавата - ответник или върху пътищата, които самите държави могат да пожелаят да използват на международно равнище, преди да подадат междудържавно дело в този Съд, особено когато от самото начало няма яснота относно обстоятелствата на твърдяното нарушение на Конвенцията и държавата, за която се твърди, че е отговорна за него.

(i) Голямата камера се позовава на решението си по делото *Грузия срещу Русия (II)* (цитирано по-горе), според което първият въпрос, който трябва да се разгледа по дела, отнасящи се до въоръжен конфликт, е дали жалбите се отнасят до „военни операции, проведени по време на активна фаза на военни действия“. По това дело на този въпрос е отговорено положително и в резултат на това жалбите по същество относно събития, свързани с „активната фаза на военните действия“, не попадат под „юрисдикцията“ на държавата - ответник за целите на член 1, като задължението за разследване на настъпилите смъртни случаи остава. В същото време в този случай е имало отделна, единствена, непрекъсната петдневна фаза на интензивни бойни действия. Поради това Съдът е бил в състояние да отдели оплакванията, които е определил като отнасящи се до „военни операции, проведени по време на активната фаза на военните действия“, в смисъл на „въоръжена конфронтация и бойни действия между вражески военни сили, стремящи се да установят контрол над даден район в условията на хаос“. Твърдените нападения, попадащи в обхвата на това изключение, обхващат „бомбардировки, обстрел и артилерийски огън“. В настоящото решение голямата камера пояснява, че решението по делото *Грузия срещу Русия (II)* не може да се разглежда като овластяване, което изключва изцяло от юрисдикцията на дадена държава по член 1 конкретна времева фаза на международен въоръжен конфликт: в действителност по това дело Съдът е установил своята компетентност по отношение на задържането и третирането на цивилни лица и военнопленници дори по време на „петдневната война“. Следователно дадена държава може да има екстериториална юрисдикция по отношение на жалби, свързани със събития, които са настъпили по време на активни военни действия. За разлика от горепосочения случай,

⁹⁹ *Грузия срещу Русия (II)* [ГК], №. 38263/08, 21 януари 2021 г.

по-голямата част от жалбите, подадени по разглежданото дело (с изключение на тези, свързани със свалянето на полет МН17 и артилерийските атаки), се отнасят до събития, несвързани с военни операции, които са се случили в рамките на зоната под сепаратистки контрол, и следователно те не могат да бъдат изключени от териториалната юрисдикция на Русия въз основа на това изключение.

Що се отнася до свалянето на полет МН17, което е станало в контекста на активни бойни действия между двете враждуващи сили, Съдът посочва, че би било напълно неточно да се позовава на какъвто и да е „контекст на хаос“ в това отношение. Той отбелязва изключителната и усърдна работа на международния съвместен екип за разследване (СЕР), който е успял да пробие „мъглата на войната“ и да изясни конкретните обстоятелства на този инцидент. Освен това Съдът уточнява, че хаосът, който може да съществува на земята, когато голям брой настъпващи сили се опитват да поемат контрол над територия под прикритието на артилерийски огън, не е неизбежен в контекста на използването на ракети земя-въздух, които се използват за атакуване на конкретни цели във въздуха. Освен това няма доказателства за борба за установяване на контрол в районите, пряко свързани с мястото на изстрелване на ракетата или мястото на удара, тъй като и двете бяха под сепаратистки контрол и следователно в рамките на териториалната юрисдикция на Русия. Следователно юрисдикцията на Русия по отношение на този инцидент не може да бъде изключена въз основа на изключението за „активна фаза на военни действия“.

Що се отнася до оплакването на украинското правителство относно бомбардировките и обстрела, жертвите са били извън районите, контролирани от сепаратистите, и тези оплаквания са изключени от териториалната юрисдикция на Русия. Голямата камера присъединява към спора по същество въпроса дали това оплакване е било изключено и от юрисдикцията на Русия по отношение на лицата (поради властта или контрола на представител на държавата) по силата на горепосоченото изключение, установено по делото *Грузия срещу Русия (II)* (цитирано по-горе).

(ii) Съдът повтаря, че изискването за изчерпване на вътрешноправните средства за защита се прилага към междудържавни жалби, съдържащи твърдения за нарушения, извършени от физически лица (*Украйна срещу Русия (относно Крим)*¹⁰⁰). Когато преценява ефективността на вътрешноправните средства за защита в този контекст, Съдът взема предвид наличието на спор относно основните факти. Например, що се отнася до отвлечането и прехвърлянето в Русия на трите групи деца, за което твърди украинското правителство, руските

---

¹⁰⁰ *Украйна/Русия (относно Крим)* (реш.) [ГК], №20958/14 и 38334/18, 16 декември 2020 г.

разследващи органи не са оспорили основните факти (а именно преминаването на границата), а само насилствения характер на прехвърлянето. Поради това Съдът стига до заключението, че украинското правителство е трябвало да предостави на руските органи възможност да разследват твърденията си и събраните от тях доказателства, по-специално в контекста на съдебно обжалване. За разлика от това, що се отнася до свалянето на полет МН17, това оплакване е било последователно посрещано от правителството - отговорник с общо отричане на всякакво участие. В последния контекст Съдът подчертава и политическото измерение на делото, като не е убеден в ефективността на вътрешноправните средства за защита в случай, в който представители на държавата са замесени в извършването на престъпление, особено такова, осъдено от Съвета за сигурност на Организацията на обединените нации. В тази връзка Съдът се позовава на констатацията си за нарушение на процесуалния аспект на член 2 по делото *Картър срещу Русия*¹⁰¹, което се отнася до отравянето на руски дисидент в чужбина от представители на държавата придобило широк отзвук. В конкретния случай Съдът посочва формалния пропуск от страна на руските власти да започнат разследване на твърдението, че руски граждани са участвали в свалянето на полет МН17. Всъщност руските органи са били многократно сезирани от роднини на жертвите и са разполагали с достатъчно поводи да започнат такова разследване, дори и при липса на конкретна жалба.

(iii) Тъй като в Русия не е имало ефективно средство за защита, достъпно за роднините на жертвите на полет МН17, нормалният начален момент за отброяване на шестмесечния срок би била датата на самия инцидент (17 юли 2014 г.). Съдът обаче подчертава новия фактически характер на разглеждането дело: първо, държавата, за която се твърди, че е отговорна за нарушение на Конвенцията, не е била очевидна от датата на самото оспорвано деяние (предвид липсата на яснота относно самоличността на извършителите, използваното оръжие и степента на контрол на която и да е държава върху съответния район, както и отричането от страна на Русия на каквото и да е участие); второ, наказателното разследване, проведено от нидерландските органи с помощта на международен съвместен екип за разследване (ИТ), не може да се разглежда като „вътрешноправно“ средство за защита по отношение на жалбите, подадени срещу Русия. Поради това Съдът разглежда значението на последното разследване, както и на използваните средства за правна защита съгласно международното право, за целите на спазването на шестмесечния срок в междудържавен контекст и при изключителните обстоятелства по настоящото дело. Съдът взема предвид

---

¹⁰¹ *Carter срещу Русия*, №20914/07, 21 септември 2021 г.

по-специално интересите на правосъдието и целите на член 35 §1. От една страна, тази разпоредба не може да се тълкува по начин, който да изисква от държавата - жалбоподател да сезира Съда с жалбата си, преди да се е убедила в разумна степен, че е налице твърдяно нарушение на Конвенцията от друга държава и преди тази държава да е идентифицирана с достатъчна сигурност. От друга страна, наистина би било несправедливо и в противоречие с целта на член 35 §1, ако ефектът от разумното изчакване на съответните констатации от независимо, бързо и ефективно наказателно разследване, за да се подпомогне Съдът в собствената му преценка на оплакванията, доведе до просрочие на жалбата. Предвид това, Съдът стига до заключението, че би било изкуствено да се пренебрегнат следствените действия, предприети в Нидерландия и в контекста на Международния съвместен екип за разследване (JIT), които именно са позволили да се изяснят релевантните факти, още повече че в държавата - ответник не е било предприето разследване. Освен това, тъй като тези действия са били извършени своевременно, редовно и старателно, не може да се твърди, че е имало забавяне при сезирането на Съда, което би затруднило установяването на съответните факти и би направило почти невъзможно справедливото разглеждане на твърденията. С други думи, целта на срока по член 35 §1 не е била засегната от подаването на жалбата около шест години след свалянето на самолета.

Освен това Съдът признава значението на средствата за защита съгласно международното право в междудържавен спор, особено когато твърдението е, че самата държава, на най-високо ниво на управление, носи отговорност. Макар че такива средства за защита не са посочени в член 35 §1 и в резултат на това изтичането на срока по този член не е свързано с тяхното упражняване, Съдът вече е приел, че при някои обстоятелства е уместно да се вземат предвид такива средства за защита, като се преценява дали е изпълнено задължението за полагане на дължимата грижа от страна на жалбоподателите (*Varnava и други срещу Турция*¹⁰²). Следователно легитимно е било правителството на Нидерландия да проучи възможността за преговори с Русия, които са приключили през 2020 г. В обобщение, при изключителните обстоятелства по делото оплакванията са били подадени навреме.

Съдът потвърждава, че за разлика от изискването за изчерпване на вътрешноправните средства за защита, шестмесечният срок е приложим към твърденията за административни практики.

---

¹⁰² *Varnava и други срещу Турция* [ГК], №16064/90 и 8 други, §170, ЕСПЧ 2009 г.

СЪВЕЩАТЕЛНИ МНЕНИЯ (ЧЛЕН 1 ОТ ПРОТОКОЛ №16)

В отговор на жалба, подадена от Върховния съд на Финландия, Съдът представи съвещателното си мнение¹⁰³ на 13 април 2023 г. То се отнася до процесуалния статут и правата на биологичен родител в производство за осиновяване на пълнолетно лице.

ПРАВИЛА НА СЪДА

В решението по делото *Светова и други срещу Русия*¹⁰⁴ се разглеждат последиците от неучастието на държава в производството, след като тя е престанала да бъде страна по Конвенцията.

Журналистите жалбоподатели се оплакват от необосновано претърсване на дома им и произволно изземване на лични вещи, включително електронни устройства за съхранение на данни. През 2021 г. Съдът уведомява ответното правителство за оплакванията на жалбоподателите по членове 8, 10 и 13.

В контекста на процедурата, започната съгласно член 8 от Устава на Съвета на Европа (СЕ), Комитетът на министрите на СЕ приема резолюция¹⁰⁵, в съответствие с която Руската федерация престава да бъде член на Съвета на Европа, считано от 16 март 2022 г. Малко след това Съдът, заседаващ в пленарен състав, приема резолюция¹⁰⁶, в която се посочва, че Руската федерация престава да бъде Високодоговаряща страна по Конвенцията на 16 септември 2022 г. Позовавайки се на текста на член 58 (§§2 и 3) от Конвенцията и на цитираната по-горе резолюция от 22 март 2022 г., Съдът установява своята компетентност да разгледа настоящото дело¹⁰⁷, тъй като фактите, довели до твърдените нарушения на Конвенцията, са се случили преди 16 септември 2022 г. Освен това Съдът отбелязва, че като не е представило писмените си становища, когато е било поискано да го направи, правителството-ответник е изявило намерението си да се въздържа от по-нататъшно участие в разглеждането на настоящото дело. Независимо от това и като се позовава на правила 44А и 44В от Правилника на Съда, Съдът счита, че може да разгледа делото по същество и установява нарушения на членове 8 и 10

¹⁰³ *Съвещателно мнение относно процесуалния статут и правата на биологичен родител в производство за осиновяване на пълнолетно лице* [ГК], искане № P16-2022-001, Върховен съд на Финландия, 13 април 2023 г. Вж. също член 8 (Личен живот) по-горе.

¹⁰⁴ *Светова и други срещу Русия*, № 54714/17, 24 януари 2023 г.

¹⁰⁵ Резолюция CM/Res(2022)2 относно прекратяването на членството на Руската федерация в Съвета на Европа, приета на 16 март 2022 г.

¹⁰⁶ Резолюция на Европейския съд по правата на човека относно последиците от прекратяването на членството на Руската федерация в Съвета на Европа в светлината на член 58 от Европейската конвенция за правата на човека, приета на 22 март 2022 г.

¹⁰⁷ Съдът се произнесе за първи път по този въпрос по делото *Федотова и други срещу Русия* [ГК], № 40792/10 и 2 други, 17 януари 2023 г. Вж. също така *Кутаев срещу Русия*, № 17912/15, 24 януари 2023 г.

от Конвенцията и на член 13 във връзка с член 8.

Решението заслужава внимание, тъй като състав на Съда разглежда процедурни въпроси, произтичащи от прекратяването на членството на Руската федерация в Съвета на Европа.

(i) На първо място Съдът разглежда въпроса за назначаването на съдия *ad hoc* по руски дела след 16 септември 2022 г. На 5 септември 2022 г. Съдът, заседаващ в пленарен състав, официално отбеляза факта, че длъжността съдия по отношение на Руската федерация ще бъде прекратена след 16 септември 2022 г. Това следователно означава, че вече не съществува валиден списък на съдиите *ad hoc*, които биха имали право да участват в разглеждането на делата срещу Русия. След като информира страните, председателят на камарата решава да назначи съдия *ad hoc* измежду членовете на състава, като приложи по аналогия правило 29 §2, буква б) от Правилника на Съда.

(ii) Второ, Съдът разглежда последиците от неучастието на правителството в производството, като установява, че това не може да бъде пречка за разглеждането му.

Съдът се основава на принципите на практиката си, разработени в контекста на членове 34 и 38 от Конвенцията, относно задълженията на държавите да осигурят всички необходими средства, за да направят възможно правилното и ефективно разглеждане на жалбите (делата *Грузия срещу Русия (I)*¹⁰⁸ и *Carter срещу Русия*¹⁰⁹). Съдът се позовава и на правило 44А от Правилника на Съда относно задължението на страните да сътрудничат на Съда, като подчертава, че прекратяването на членството на дадена договаряща страна в Съвета на Европа не я освобождава от това задължение. Това е задължение, което продължава да съществува, докато Съдът е компетентен да разглежда жалби, произтичащи от действия или бездействия, които могат да представляват нарушение на Конвенцията, при условие че посоченото действие/бездействие е извършено преди датата, на която държавата - ответник е престанала да бъде Договаряща страна по Конвенцията.

Съдът се позовава и на правило 44С § 2, което предвижда, че „неучастието или отказът на ответната договаряща страна да участва ефективно в производството само по себе си не е причина камарата да прекрати разглеждането на жалбата“. Според Съда тази разпоредба му позволява това, като прави невъзможно едностранно забавяне или възпрепятстване на провеждането на производството от страна на някоя от страните. Съдът вече е разглеждал ситуация, при която дадена държава не е участвала в някои етапи на производството (например правителството - ответник не е представило становището си или не е

¹⁰⁸ *Грузия срещу Русия (I)* [ГК], № 13255/07, §99, ЕСПЧ 2014 г. (извадки).

¹⁰⁹ *Carter срещу Русия*, № 20914/07, §92-94, 21 септември 2021 г.

участвало в заседание при липса на достатъчно причини, вж. делата *Кипър срещу Турция*¹¹⁰ и *Дания, Норвегия и Швеция срещу Гърция*¹¹¹): Съдът счита, че това неучастие представлява отказ от правото на участие, който не може да попречи на Съда да разгледа делото. Подобно поведение на Съда е в съответствие с правилното правораздаване.

Въпреки че поради това Съдът не е възпрепятстван да разгледа настоящото дело, той трябва да прецени последиците от такъв отказ за разпределението на тежестта на доказване. В съответствие с обичайния си стандарт за доказване „извън разумното съмнение“, основан на свободна преценка на всички доказателства, разпределението на тежестта на доказване остава неразривно свързано с конкретиката на фактите, естеството на направените твърдения и засегнатото право по Конвенцията, както и с поведението на страните (цитираното по-горе дело *Грузия срещу Русия (I)*, §93-95 и 138, и *Abu Zubaydah срещу Литва*¹¹²). Що се отнася до последния аспект, Съдът се позовава на Правило 44С ((§1 в края), което го оправомощава да направи такива изводи, каквито приеме за подходящи, предвид неучастие или отказа на дадена страна да участва ефективно в производството. В същото време подобно неучастие от страна на държава-ответник не трябва автоматично да води до приемане на претенциите на жалбоподателите и Съдът трябва да се убеди от наличните доказателства, че искът е добре обоснован от фактическа и правна страна (сравни подхода, възприет в делата *Кипър срещу Турция*, цитирано по-горе, §58, и *Mangir и други срещу Република Молдова и Русия*¹¹³, където само едно от правителствата - ответници е представило становища по въпроса за компетентността).

В конкретния случай, изправен пред избора на държавата-ответник да не участва в производството или да представи каквито и да било документи или аргументи в своя защита, Съдът разглежда жалбата въз основа на твърденията на жалбоподателите, които се приемат за точни, когато са подкрепени с доказателства и доколкото други налични по делото доказателства не водят до различно заключение.

Решението по делото *FU QUAN, s.r.o. срещу Чешката република*¹¹⁴ се отнася до това, че националните съдилища не са приложили принципа, според който страните в процеса не са длъжни да

¹¹⁰ *Кипър срещу Турция* [ГК], № 25781/94, §10-12, ЕСПЧ 2001-IV.

¹¹¹ *Дания, Норвегия и Швеция срещу Гърция*, №. 4448/70, решение на Комисията от 16 юли 1970 г., нерегистрирано.

¹¹² *Abu Zubaydah срещу Литва*, № 46454/ 11, §480—83, 31 май 2018 г.

¹¹³ *Mangir и други срещу Република Молдова и Русия*, № 50157/06, §47-60, 17 юли 2018 г.

¹¹⁴ *FU QUAN, s.r.o. срещу Чешката република* [ГК], №24827/14, 1 юни 2023 г. Вж. също член 35 §1 (Изчерпване на вътрешноправните средства за защита) и член 6 §1 (Право на справедлив съдебен процес в гражданскоправно производство — Достъп до съд) по-горе.

доказват в съда наличието и действието на правните норми, с изключение на правните обичаи и чуждото право (*jura novit curia*).

Имуществото на дружеството жалбоподател (предимно стоки) е било иззето по време на наказателно производство срещу управляващия директор и другия член на дружеството. След оправдаването им дружеството предявява граждански иск за причинените от държавата вреди на имуществото му. Искът е отхвърлен поради липса на право на иск, тъй като дружеството не е било страна в съответното наказателно производство. То подава жалба до Съда на основание член 6 §1 и член 1 от Протокол №1. Камарата счита, че съдилищата, прилагайки принципа *jura novit curia*, са били длъжни да подведат фактите по делото под съответните разпоредби на вътрешното право, за да разгледат иска по същество: ясно е, че дружеството е претендирало обезщетение за обезценка на стоките си. Поради това камарата отхвърля предварителното възражение на правителството (изчерпване на вътрешноправните средства за защита) и установява нарушение на член 1 от Протокол №1 предвид неоправданото продължително задържане на имуществото. Камарата също така решава, че не е необходимо да се произнася отделно по оплакването по член 6 § 1 относно твърдения отказ на достъп до съд в резултат на формалистично и ограничително тълкуване на националното право от страна на националните съдилища.

Голямата камара обаче счита, че оплакването по член 6 §1 е основното оплакване на дружеството - жалбоподател и го отхвърля като явно необосновано. Освен това, след като установява обхвата на оплакванията по член 1 от Протокол №1, голямата камара отбелязва, че камарата е разгледала само едно от повдигнатите оплаквания, въпреки че те са били общо три. Като взема предвид констатациите си относно жалбата за достъп до съд, голямата камара отхвърля две от тези оплаквания поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита: дружеството жалбоподател не се е възползвало надлежно от възможността да получи обезщетение за неоправдано забавяне при отмяната на заповедта за изземване на имуществото му и за твърдяното бездействие на властите да се погрижат за имуществото. Що се отнася до третото оплакване (вреди, нанесени на имуществото вследствие на необоснованото преследване и задържане на управителя и друг член на дружеството), подобна претенция за обезщетение не е имала достатъчно основание във вътрешното право. Поради това, тъй като гаранциите на член 1 от Протокол №1 са неприложими, голямата камара отхвърля това оплакване като несъвместима *ratione materiae* с разпоредбите на Конвенцията.

Решението на голямата камара заслужава да се отбележи с това, че Съдът подчертава важността на това оплакванията до него да се подават в формуляра на жалбата по ясен начин.

Съдът отново изтъква, че жалбоподателят трябва да се оплаче, че определено действие или бездействие е довело до нарушаване на правата, предвидени в Конвенцията или протоколите към нея, по начин, който не трябва да оставя Съда да преценява дали определено оплакване е било отправено или не (*Farzaliyev срещу Азербайджан*¹¹⁵). Двусмислени фрази или изолирани думи не са достатъчни, за да приеме, че е отправено определено оплакване (*Ilias u Ahmed срещу Унгария*¹¹⁶), както следва и от правило 47 §1, буква д) — е) и правило 47 §2, буква а) от Правилника на Съда относно съдържанието на индивидуалната жалба.

Въпреки че дружеството - жалбоподател е споменало във формуляра на жалба, че имуществото му е било иззето за пет години, то е направило това само за да подчертае степента, до която функционирането на дружеството е било парализирано от предполагаемото незаконно решение за задържане под стража на двамата му членове. Според голямата камера това позоваване на съхранението на имуществото в продължение на пет години е твърде двусмислено, за да се тълкува като оплакване за продължителното му задържане. Ако на този етап дружеството - жалбоподател е желало да се оплаче от продължителното задържане на имуществото му, то е трябвало да посочи това във формуляра си за подаване на жалба по ясен начин, както впоследствие е направило в становищата си пред камерата. Следователно тази оплакване е подадена повече от шест месеца след приключване на производството за обезщетение (и във всеки случай е недопустима поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита).

---

¹¹⁵ *Farzaliyev срещу Азербайджан*, №29620/07, §55, 28 май 2020 г.

¹¹⁶ *Ilias u Ahmed срещу Унгария* [ГК], №47287/15, §85, 21 ноември 2019 г.